

Interview met Eusebio Ariso.
Datum opname: 1-06-1989
Plaats: CNT lokaal Toulouse.

Opmerkingen: hij vertelde dat hij nauwelijks lezen en schrijven kan, en niets te vertellen heeft. Ik had al eerder een gesprek met hem gehad over de revolutie in het dorp; hij had een uitgeschreven interview bij zich, ook over de revolutie. Ik probeerde een andere ingang te zoeken, ook om te onderzoeken of dan toch weer dezelfde verhalen in dezelfde volgorde verteld worden. Heb van het uitgeschreven interview een copie gemaakt, om deze te vergelijken met mijn beide andere gesprekken met hem. Opvallend was, dat gebeurtenissen meer kleur krijgen, dat op andere details wordt ingegaan, wanneer in aanwezigheid van anderen worden verteld. (Stoer doen?, het is zo'n bescheiden mannetje.)

H: ¿Cuántos años tienes?

E: 81, cumplidos en marzo.

H En geboren te?

E: En Albalate de Cinca. El día 16 de marzo... de 1908.

H: ¿Hasta qué año has quedado en el pueblo?

E: En el pueblo.. pues.. bueno.. en el año que..... el año no me acuerdo.. es caso que yo tenía trece años yo salía sevir.. allí en el pueblo.. Y allí estuve dos años en una casa.. y una temporada en otra que invita al año que yo me marché.. y no podía asturar nadie.. Ahora este año pasado hace dos años murió el que.. el que mas joven de la casa pero.. es que con el tienes que intervenir y era una mala persona.. si.. me marché.. paé el año pero para comentarme otro año.. entonces me afirme en el monte.. que es al lado de Esplus.. propiedad de Esplus y allí estuve dos años.. Después volví al pueblo.. y al acabar de la temporada me afirme en Pueyo de Santa Cruz y allí estuve dos años mas.. Entonces, allí se cumplió para San Miguel.. Cuando pasa San Miguel me dio por la cabeza.. de marcharme.. y querrían que me quedar al patron.. y hasta después creía que no me quitaba por la que tenía de serviente era una muda... Lo digeron .. a los poco veces. que no te quedas porque la muda.. Yo le digo.. por la muda no no estara.. y yo no he vivido mal con la muda.. he.. Pero.. no que sé continuar.. Y cuando llegué al pueblo.. llegué para San Miguel.. y al día siguiente del Pilar.. que es el doce.. de septiembre.. me marché para Cataluña..

H: Si.. pero de estos primeros trece años.. ¿Qué puedes acordarte? ¿Estabas en casa.. y en qué casa, en qué calle?

E: Bueno.. se coneces las calles... Ya no sé que nombre tiene.. si que es en continuación de la nuestra.. llamamos nosotros.. era el portal.. pero ahora la llaman.. calle San Roque.. ¿Sabes cual es?

H: Si, si.. donde está la carnicería ahora..

E: Bueno.. pues enfrente esta era casa nuestra.. es onde estaran mi hermana y mi cuñado.. la semana que viene.. enfrente de la casa de la carnicería... es donde estan.. ya era casa nuestra... y sera hasta.. se he... mordado.. eh.. (?)

H: ¿Y con cuantas personas estuviste viviendo allí, con cuantas personas en casa?

E: Eh.. pues bien.. claro.. allí.. cuando yo nací... en aquellos años se murió la abuela.. la madre de mi madre.. y... y.. mira..

yo tenía dos años y me acuerdo..he.. apenas, pero.... después quedó el abuelo.. aún unos años.. y se volvió ciego.. estuvo mucho tiempo medio ciego.. y por eso.. yo a la edad.. yo no fue nunca a la escuela.. nunca.. a la edad de siete .. seis o siete años.. que se empezaba en la escuela.. pues... yo tenía que ir con mi abuelo porque era medio ciego.. iba a trabajar en el capo, pero solo el no podía ir.. así.. con seis o siete años.. ya yo iba al compo.. con mi abuelo..

H: ¿Tu eres el mayor?

E: Yo.. una hermana tengo mayor que aún vive.. está en Pamiers.. ¿Sabes donde está Pamiers?

Sesenta y cuatro kilometros de aquí está.. en la dirección de ándorra... por aquí está de sesenta y cuatro kilómetros... Pero ella también salió muy pronto.. a servir en Cataluña.. en Barcelona..

H: ¿Y porqué...?

E: ¿Porqué? Porque en casa eramos mucha cuadrilla... mi padre solo para trabajar.. y.. mi padre iba a la jornada.. mi padre iba la jornada a trabajar..¿sabes onde está Monte Julia? (Si).

Bueno.. a la derecha de Monte Julia.. que ahora me parece que ahora es la misma propiedad, había una propiedad que ligeron entonces Peñas Rollas.. y allí es donde trabjaba mi padre... y allí teníamos.. y te digo un trozo de terreno.. y es donde ibamos von mi abuelo cuando tenía seis o siete, ocho años..

H: Entonces tuvisteis que andar mucho tiempo..

E: Claro.. y a la edad.. después murió el abuelo... primero se volvió ciego.. entonces ya.. nada.. Pero yo a la edad de diez años yo iba a labrar, teníamos. un macho y un burro... y yo iba.. y muy adulto que era yo ya muy pequeño soy ahora.. pero diez años.. yo iba labrar con el macho y el burro... solo yo iba a labrar..

H: ¿Porque no había otro en casa que podía hacerlo?

E: No, porque eran mas jovenes que yo.. Y claro.. pues en casa nos llevaron a tener ocho hijos, pero dos se murieron.. Pero, vamos al.. cuando yo sabía servir.. pues.. eramos seis.. y los dos padres.. ocho.. Con la jornada de una persona.. ya que ver.. que.. no se podía vivir.. Nos.. teníamos un poco de tierras... pero entonces eran tierra reseca no dan rendimiento.. y.. así se fué solucionando.. Yo.. yo he sido un poco de..... el padano (?) de la familia, pues era el primero.. Después que.. porque habían inconveniente se terminan con las caballerías.. se terminan... Hay que.. hay que comprar otras.. pues, con el primero.. cuando yo salía te digo, que tenía trece años.. con el primero que gané se compró.. un, un burro.. y el año siguiente.. con el.. con el sueldo se compró otro burro.. y así.. así.. ha siguiendo la vida... y..

H: Pero, entonces, no podías ní escribir, ní leer, ní..

E: Nada.. ehm.. bueno.. empezé.. estando sirviendo en esa casa que fuí el primero.. que fuí una casa de campuchino, y ya no sé si existe o no existe ahora.. que había por allí para tomar un dato que te enseñó... ¿no está la central.. de teléfonos por allí? Al final de esta calle a la derecha.. allí, yiendo por allá.. yiendo por allá.. de.. digamos.. de casa Roque.. donde empieza la calle.. y donde esta casa nuestra... al terminar.. pues dos o tres casas antes de terminar la calle a la derecha.. ya era casa de Campuchino.. y es allí donde estaba yo sirviendo.. que tenían vacas y yo iba para pagentar y me iba quedar al monte.. al monte que estaba yo toda la semana allí

solo.. ya ya.. al.. con trece años. Y..

H: ¿Solamente los fines de semanas bajaste?

E: Ya, al fin de la semana al pasar el domingo en el pueblo, si..

H: ¿Y allí aprendiste leer y...?

E: Bueno.. pues.. claro.. resulta que había un maestro.. un muy buen socio... mas fascista contaba.. pero entonces, no.. se hablaban no de derechas ni de izquierdas.. y.. y ese maestro.. le había criada mi abuela.. la madre de mi padre.. y así que decían era hermano de leche.. se tenían bastante afecto.. y.. le digo el.. maestro a mi padre: 'Pues, mira, si quiere venir.. por la noche un rato, que venga.' Porque hacía clases po las noches..

H: ¿Para la gente humilde?

E: Para la gente ya mayor, ya que ha salida de la escuela primaria, pues hacía el repaso, que se llamaban allí... pero, claro.. onde estaba yo sirviendo.. no solamente tenía del trabajo de día.. me hacían por la noche hacer la calderada para los cerdos.. bueno.. pues como a la hora de hacer la escuela yo tenía que hacer la calderada (aba?), entonces lo arreglemos.. que yo me levantara a las cuatro de la mañana hacer la calderaba y este rato por la noche, pues fuimos unas cuantas noches ala escuela.. allí.. con el maestro ese. Y, que aprendí un poco y aún que yo mal escribir una carta y todo.. pero nada mas. No, no mas fue que una pequeña temporada.. y alle, me tenía que levantar a la cuatro por la mañana.. un sacrificio, he, para poder ir a la escuela por la noche por que si no a la hora tenía que hacer la calderada..

H: ¿Y porqué tenías tantas ganas de aprender leer y escribir?

E: Hombre, claro. No es que, tenía ganas.. pero una juventud no tuve a fichan(?) porque.. ya iba.. el día que no podía ir al campo el día que llovía o cosa semejante, pero no tenía, cuando va de esta manera.. no sirves... a los compañeros de la enseñanza, porque ellos aprenden igual todos los días, pero yo iba una vez al mes o una vez a la semana, no aprendí ya nada, no..no.. no tenía ficia, no(?)

H: ¿^Pero, entonces, como conociste las ideas de los anarquistas..?

E: De esa manera... Allí.. los.. los.. republicanos como digo del doce, había gente muy buena.. Dice que, allí.. eran republicanos.. Pero tenían unas ideas, como no había otra cosa.. que algunas eran tan buenas.. y tal avanzadas como las de las anarquistas. Bueno pes, allí no... hubo anarquismo hasta que vino la republica en el año 31. Y en el año treintauno, aquí en Francia había unos cuatro, cinco.. de.. que se habían venido de la dictadura de Primo de Rivera.. que era la dictadura que entró en el 23, en el año 23 y duro hasta el 30. Pues, durante ese epóca, se vinieron cuatro, cinco, por no hacer servicio, aquí. Y al establecerse la republica volvieron al pueblo. Y esos son los que comenzaron por allí hacer asambleas y mitines por allí.. y nos despetaron un ambiente tremendo..

H: ¿Todavía con ideas republicanas?

E: No, no.. esos venían ya con ideas anarcosindicalistas, con ideas de la CNT, ya no republicanos. Porque la CNT se pusieron hasta casi todos los republicanos.. Entonces.. me acuerdo de que.. estabamos unos trescientos.. en un pueblo tan pequeño.. de la CNT estabamos unos trescientos.. que después muchos se desaparecieron, porque.. me acuerdo.. el ambiente entonces.. esos tres o cuatro pues pusieron una ambiente.. pañi (?), manifestaciones y asambleas y po allí.. pues.. grande. Me acuerdo de uno.. que: 'venga, puntate a mí, a la mujer, al hijo y a la

vaca...' (grinik) Pero después, después ese.. era el enemigo totalmente nuestro. Cuando iba el movimiento, se la fusiló a un. Que es decir, la forma que, allí.. el ambiente subió.. muy.. muy faciel.. Pero luego también decaió... Entraba todo el mundo, pero después se iban.. se iban concentrando las ideas.. y se quedaban ya.. en el individuo... que verdaderamente tenía una idea..

H: Hablaste del movimiento, ¿es el movimiento de 33?

E: No, no, no, ese ya es el 31, eh.

H: ¿Pero cuando mataron a una persona?

E: Pero se mataron a una, ese fue a condición.. ¿tu has leído.. (de dikke stapels papieren die hij me de dag tevoren overhandigd had. verontschuldigen, want alleen maar doorgekeken.)

E: Si, pues.. allí.. en el año.. 36, een stukje geschiedenis dat we al kennen, burgeroorlog, 36, maar dat wilde ik niet weten)

E: Del 31 es cuando se organiza la CNT allí. Nosotros la CNT no tuvo local nunca, pero no hizo falta. Allí en el centro obrero.. nos sirvió al local para la CNT y lo primero se organizo es el grupo cultural que arriba en el segundo piso.. había la reunión.. para el grupo cultural.. Después no preferían, cuando tenían que tener un asamblea.. y todo.. pero como después de comprar.. la propiedad del duque.. estaba el palacio.. ¿sabes lo cual es, el palacio? .. Pues allí teníamos locales y.. y vamos.. ibamos.. no eramos la CNT.. pero eramos.. los que.. dominabamos.. el asunto de.. incluso.. hasta.. para hacer la compra y todo era la CNT (?).. porque.. el primero que hubo de secretario.. es.. era uno que había estado aquí en Francia.. que digamos, era feraulte (?) que organizó la CNT.. en Albalate. Y después.. entró otro.. que vino de Barcelona.. y aquel, aquel.. era mas destacado porque había tenido estudios y demás.. Si no era un hijo, su madre era una hija de Albalate. Y aquel estuvo hasta el año 33. (Hij heet Velazquez).

Pero...no era de.. el es de Barcelona, su madre es de Albalate.. Y incluso, no sé.. vivieron después aquí.. Y a el después, hasta los mismos republicanos le acusaron mucho.. Que fue él que propagó el movimiento del 33, que es el 8, la noche de 8 a 9 de diciembre del año 33. Que fue él.. y claro.. el se fugo.. no cayó preso, el se fugo.. y claro.. El era secretario del sindicato agrícola, que se va todo el movimiento después de hacer la compra y demás.. pero se marchó no se más.. por allí... claro, los.. aunque eran republicanos los otros estaban en contra de el... de todo este caso... Y.. y.. después.. que era el tesorero.. que había mucho movimiento.. es el.. es el que aún vive.. es el padre de esos.. de el.. fusil.. del chico joven que fusilaron.. y es el con quien tuvistes ya alguna relación.. ^Parece que se llama Castel... Castel... si.. es este como se llama, no.. pero es al hermano que se fusilaron.. No me acuerdo como se llama.. no me acuerdo...

H: Cuando estuvisteis en casa, ¿hablabais de estas cosas?

E: ¿En casa nuestra? Eran reaccionarios.. reaccionarios pero no por ser ricos... Pero mi madre... una beata.. además no puedes decir.. y mi padre igual.. porque a los abuelos.. y incluso hasta que no se han bien de cristan (?), iban a tocar las campanas.. y.. bueno.. y la primera quien empezó en casa fué mi hermana.. ella la mayor.. porque vestegaba con uno de.. que decían.. de casa Bagara.. es una casa que ahora.. la.. la nieta.. me parece que se han hecho casa.. saliendo para Belver.. en .. creo que es la ultima una.. la casa grande que se han hecho.. se llama Camelia ella.. no sé, si la conoces.. (No).. pues , bueno.. mi

cuñado era de aquella casa y en aquella casa.. si.. y ya su padre era fundador del Centro Obrero.. de los republicanos.. y..los hijos todos.. todos salieron bastante de este house(?).. republicanos y algunos de ellos anarquistas como eran por ejemplo.. dos que.. no sé si eran mayor.. eso me olvidé (?).. lo que pasa que se han muerto todos.. todos en Barcelona.. Y ese es uno cuando yo digo.. que el.. cuando.. estaba el movimiento.. allí estábamos preparados.. porque había venido alguno de Barcelona.. y nos ha puesto al corriente.. y ese, de esa casa, era, bueno, era el hermano de mi cuñado.. que nos lo digo: estaban alerta en Barcelona los grupos... de acción y no vamos a trabajar.. estamos al mal brazo.. el fascismo se va echar en la calle del un momento al otro.. Y, claro, tardería tres o cuatro días, eh.. pero nosotros estábamos alerta.. YO... porque es tiempo de la triga... estamos trillando.. con mi padre.. trillando para nosotros.. y vino mi madre a traernos.. como estábamos acostumbados.. a traernos la merienda.. y ayudar a escobar.. a (?) por allí para coger la palma.. y me digo.. 'no se han dicho que allí en Afrika.. (pets op z'n hand), yo le dejo allí y me marché, y ya dejé a mis padres solos y me marché para el pueblo y ya estaban como reunidos y allí se nombro a esos hombres a los puestos de guardia.. hacíamos guardia.. como saliendo para Monzón y Binefar... sabes que hace una carretera.. y un puesto al lado de la puente de Alcolea.. como le llamamos nosotros.. ellos le llaman el puente de Albalate.. pues, había otro puesto.. y saliendo de la carretera de Belber.. otro.

H: ¿peo tu hermana empezó con las ideas.. y hablasteis en casa..?

é Si, si si.. en casa ya.. todos.. todos, porque todos los hermanos, depues el mas pequeño, que murió have tres o cuatro años aquí.. era el mas.. fué el mas fuerte.. el joven de los que.. hubo una juventud que deshechó(?) allí.. pero de lleno he.. de lleno.. si. Y porque yo había una vida.. muy, muy.. ligera para ir por el mundo. Estuve.. trabajando tres años en una empresa.. estaba en cargo yo.. estaba en Callaf.. no sé si sabes donde está Callaf.. La primera estación de Lérida a Barcelona, me parece que es.. paraee que es la primera.. allí entre Lerida y Barcelona.. Bueno, de allí.. con la misma impresa.. he corrido de la primera empresa.. después, por otro lado cruzo viendo para ver a una mujer.. y despues en los veranos.. Adorra.. entre Andorra y para la casa.. Estaba encargado yo.. Pero, no obstante.. pues.. estaba centrado en el sindicato.. y llevamos la labor..

H: Si.. ¿pero porqué? ¿Porqué te has centrado en el sindicato?

E: Hombre, porque naturalmente habías hecho un analysis que .. el sindicato.. eramos enemigos de la explotación.. pues ese sindicato defendía las ideas.. de los obreros.. y yo como obrero.. porque yo te digo, era cargado, pero era cargado de un grupo, pero encima teníamos otros que los llamamos el jefe de linea.. y incluso allí.. la misma.. el mismo ingeniero ya.. yo era muy bien encargado pero que trataba muy bien a los obreros.. Yo decía.. vamos a ver.. aquí.. tienes al jefe.. decía.. aquí tienes.. cuatro, cinco brigadas u cuatro o cinco capatazes.. uno por uno.. y otro para ir bien a los obreros.. uno con un .. pero el otro no.. dan el rendimiento que dan los otros.. Ah eso si, peus entonces.. entonces ¿Porque se tiene que fichar a mi?, porque trato bien a los hombres. No.. porque no podía aceptar... por ejemplo a mi decía.. era joven también el jefe.. no tanto como yo.. pero.. a mi parecra.. no mas era.. jefe de equipo..

pero, cuando llegaba a las puntas así.. era jefe de sus cinco, seis o siete equipos.. y entonces.. ya.. se llamaban de la CNT también, he, pero.. cuando tenía este cargo.. ya se aislaba.. Decía.. mira, este.. es que.. mira, hay que saber el hacer.. a ser encargado.. tú, por las mañanas tocas dos minutos antes.. y después, a la hora de plegar.. dos minutos después.. y después de comer dos minutos.. Dice.. ocho minutos al cabo de día.. que.. Le decía: tu no has trabajado nunca, decía.. Si hubieras trabajado, no hablarías así. Yo he trabajado.. y he pillado encargados esos.. que nos robaron dos minutos.. pero después estamos comentando todo el día comentando estos dos minutos que nos han robado encargados. Y tu sabes las palabras que perdimos comentando eso.. pues.. se trabajaba mucho menos.. con lo que nos robaba... que no que yo nos hablaba justa.. Pues, por esto te digo tu no has trabajado nunca..

H: .. pero también es una cosa que...

E:.. que no.. no.. que no entra.. Esa esistema era no mas: hacía una cuenta.. que yo sé.. yo.. al los robar los dos minutos al plegar a la mañana, otros dos al plegar a mediodía.. dos al engachar.. y dos.. y entonces eran ocho minutos que robaban.. a cada obrero cada día.. He no mas que contado eso.. Ocho minutos y tenía cinco obreros.. el cincuenta obreros.. dara te cuenta que eran.... doscientos minutos.. que robaban al día.. y eso era para mi eso era una cosa que se daba en cuenta... pero no.. no analizaban las cosas como las analizaba yo.. A mi ya ha pasado, en otro trabajo donde había estado antes, tenía.. no era mala, pero tenía una manía de robarnos siempre dos o tres minutos... a cabo de tocar el pito.. Pero eso, eso le hacía perder.. algunos carros de escombros (?) que cargamos.. estamos cinco cargando.. y eso.. esos dos minutos.. los hacían perder muchos carros cada día.. Y el otro.. no mas veía.. no podía alcarrear.. por ejemplo.. estos doscientos minutos al día.. quedan... tres o cuatro horas.. de un jornalero?

H: Maar wie heeft je geleerd om zo te reageren, om de situatie zo te analyseren?

E: Homre.. toen ze het sindikaat oprichtten... daar.. daar was bijvoorbeeld weinig cultuur, mucha incultura... ik kon bijvoorbeeld niet lezen en schrijven.. maar er waren ook anderen die.. niets.. Pues, bueno, daar (Albalate) waren iedere avond vergaderingen.. daar in het centro obrero.. daar hadden we alle avonden vergaderingen.. en boven.... los jovenes, de jongeren en ook de minder jongeren, pero, enfin, gewoonlijk de jongeren. Pues, daar werden veel boeken naartoe gebracht.. en ze ontvingen er de bladen van de CNT.. 'CNT' en 'Solidaridad Obrero'.. en daar lazen we elke avond een van.. en daarna hadden we la lectura comunicada, zoals we dat noemden.. Bueno, después.. ik, het eerste wat ik las.. als een folleto, blaadje, was eh... 'entre capesinos? zo heet het... de Enrique Malatesta.. een italiaan.. Ik weet niet of wel eens over hem hebt horen praten.. over Enrique Malatesta... dat was een heel aangenaam blaadje, agradable.. Daarin werd al het probleem.. van de colectividad naartoren gebracht, plantear. En dat was het eerste boek, blaadje.. dat ik gelezen heb.. Daarna heb je natuurlijk meer gelezen.. blaadjes en boeken enzo.. en op die wijze ging men zich emanciperen.. emancipeerde een persoon zich.. over de dingen, de las cosas.. en toen ik vertrok om te gaan werken.. buitenshuis.. toen zij ik tegen mezelf: 'een van de twee, of je moet met de arbeiders zijn of tegen de arbeiders'. Hier.. er waren ook

compañeros... die cargado waren, als cargado waren aangesteld, een leidinggevende functie hadden, pero no.. eso no puede ser, dat kan niet, ... want als cargado.. moet je de belangen van de patron, baas verdedigen.. en tegen de arbeiders zijn.. dat dacht ik alleen maar, mas que no pensé.. of je bent de één, of je bent de ander.. maar met allebei kan je niet zijn, no, dat kan niet.

H: En dacht je hele familie zo, of..?

E: Pues, toen de movimiento, de beweging, kwam, na de movimiento van '33, de mas esta aca al lado de las hermanos, de kleinst, die 18 jaar was.. pues.. die eerste drie dagen.. zoals je in m'n papier kan lezen.. de derde dag kwamen hier wat troepen... de guardia de asalto, de guardia civil, tot en met het leger... en mijn broer was toen thuis.. ik niet... ik was met wat geweren weggegaan... en bevond me buiten het dorp...

H: .. want jullie wisten als dat jullie moesten vluchten..

E: Hombre, claro... we hadden verzet geboden... tegen de krachten die waren aangekomen... maar.. wat voor verzet kan je nog bieden... wij met ons cincuenta, vijftigen.. en en op z'n hoogst met wat jachtgeweren, en meer niet... tegen een leger dat zowel van de brug van Alcolea komt.. van de kant van Monzón de guardia de asalto.. en van de weg van Belver de guardia civil... en van de weg van Monzón kwam ook het leger van Barbastro.. wat heeft verzet dan nog voor nut? Pero.. mira.. zo was het.. maar m'n broer was thuis.. en daar kwamen wat guardias de asaltos langs om ons te arresteren... ze bedreigden m'n moeder en zeiden haar te arresteren.. en toen draaide m'n moeder wat om, veranderde ze wat, se trastornó un poco.. en sedertdien liet m'n moedere een beetje.. haar ideeën varen.. ze was niet katholiek meer... Aquí, zij is hier doodgegaan.. dichtbij.. onverstaanbaar... in een ziekenhuis.. en hier.. die putas van monjas.. laat ze me niet meer van hen praten.. Ze werd een vijand van de macht, del poder, en m'n vader ook.. Ze waren reactionair geweest... en daarna waren het niet alleen maar wij.. maar zij ook gaven zich, se dieron, aan onze ideeën.

H: Ben je na de beweging van '33 in het huis van je ouders gebleven?

E: Ah, si, na de beweging van '33... si.. tot aan de beweging, el movimiento.. van '36.

H: En dus met discussies thuis, ?(let op reactie op woord discussie)

E: Hombre, natuurlijk, daarover valt niet te twijfelen, no cabe duda, we hadden veel discussies, maar zoals ik je al zei.. daarna... was er niet zoveel inconveniente, zonder overeenstemming, omdat.. ze hadden niet helemaal onze ideeën, maar ze waren... behoorlijk vijandig geworden tegen.... met name tegenover het geloof... dat ze vroeger hadden..

H: Ze deelden dus niet helemaal jullie ideeën maar hadden wel dezelfde sympathieën?

E: No, no,..claro... lo que pasa...omdat in een klein dorp als het onze... het was wel klein, maar een dorp met veel strijd, mucha lucha (prachtig:mucha lucha) en.. vanaf 1931, y adelante, nos enfrentabamos, hadden we, de jeugd, ruzie, vochten we met.. vochten we bijna iedere avond met de fascisten, de jongeren van de fascisten, he... bijna iedere avond.. En claro... mijn moeder wachtte op ons.. leed veel.. en kon niet slapen tot wij er waren... Natuurlijk.. es natural... de jeugd...

H: Maar over welke jaren spreek je nu...

E: Vanaf '31 tot aan '36. Over die jaren heb ik het nu. En toen

vochten we daar met elkaar.... er was.. er bestond een voortdurende open strijd, lucha abierta continua.. Vooral tot '33 en na de beweging van '33, want, hier was de beweging anarchistisch, anarcho-syndikalistisch... maar met de bijzonderheid, dat bijna alle republikeinen.. zich aan de kant van de beweging schaarden.. se pusieron.. ook al waren het republikeinen, he.. En ze gingen naar de gevangenis.. de gemeente raad... de gemeenteraad.. ggg.. ging ook de gevangenis in, he.. zon'n zes of zeven waren het er.. gingen ook de gevangenis in, he... het was een anarchistische beweging.. maar omdat ze republikeinen waren en.. politici... steunden ze onze beweging... En mij hebben ze niet gearresteerd, en este.. mijn broer José, ook niet.. maar ze hebben er die nacht... heel veel gearresteerd.. maar ook weer vrij gelaten.. maar mij hebben ze niet gearresteerd. Ik was.. twee weken, want ik wilde niet weggaan.. ik had me verstopt... als je het dorp uitgaat... over de weg naar de huertos, groententuin, naar beneden.. in het laatste huis.. Want we zaten in het centro obrero (?)... me cargo el bicho, potverdommele.. daar komt de guardia civil binnen... en we maakten dat we weg kwamen met wat geweren.. En we.. metemos.. verstopten ons in een huis daar.. en we zagen de guardia civil.. we waren daar met drie met een geweer, en we namen allemaal een raam en ik zat op de bovenetage... en we richtten.. en we richtten.... maar gelukkig schoten we niet... dat is heel belangrijk, (tenía más valor) he... want .. stel je voor... wij met ons drieën in een vuurgevecht met de guardia civil... en toen vertrokken we vanuit de benedenetage... de hecho agrario (?) en we stopten bij de torrero de Ortelano... weet je welke dat is.. (nee).. het huis van de Ortelano... Ben je nooit bij de bron van het dorp geweest? (Ja).. bij allebei.. Nou die het dichtste bij het huis van Luís ligt.. daar is een landweg.. nou daar... is een huis.. de Ortelano.. zij waren rechts, van de rechtsen, bueno, ze zijn gemengd.. omdat ze een perceel hadden.. ze deden kwaad waar ze maar konden.. maar.. degen die een perceel had.. toen de verkiezingen kwamen moesten die links stemmen (hoezo).. en zij waren met twee mannen en de een koos voor links en de ander stemde rechts.. Maar, resulta que.. het was een familie met wie we altijd... en ook met m'n ouders.. zeer bevriend waren.. zeer bevriend.. en daar ging ik heen. Want toen ik thuis een paar sloffen wilde ophalen... want die ik droeg waren om te werken, over het land te lopen.. overal voor.. en ze hadden me overgehaald: 'waarom ga je niet naar huis, want je moeder is zo..' die was half gek toen ze m'n broer gearresteerd hadden.. en ik ging.. maar (ik kwam er nooit?) En die tegenover wonen, queda casa Roque, (naast? of Roque zelf?) die waren rechts... maar met ons.. zijn ze altijd goed bevriend geweest... en hij is hoorde waar ik zat.. en kwam me opzoeken.. en zei 'laat je niet zien.' En ik ging.. ik ging naar alle vergaderingen van hun.. van de rechtsten.. en hij zou later de overeenkomst verbreken.. hij was een rechtse, he... maar hij verleende me een gunst, hij begunstigde me... 'laat je niet zien.. en ik zal je niet aangeven, ik zal je naam niet noemen.' Uiteindelijk heeft hij m'n naam wel genoemd.. maar niet voor iets ernstigs.. Hij heeft me toen genoemd.. 'jij was afgevaardigde en liep met een geweer toen je brood ging halen'... om naar hun te brengen.. want we hadden de fascist en zo gearresteerd en daar in het centro obrero hielden we.. ze gevangen...

H: Hoeveel mensen hadden jullie gearresteerd?

E: Het waren er zo'n vijftig, zestig.. precies wet ik het niet. Maar we maakten daar in grote pannen het eten klaar en we aten er allemaal... We gingen naar de bakker om brood... naar de slager.. waar we vlees haalden zonder te betalen... we leefden in die dagen in comunismo libertario, he... Hij vertelde dat hij me gezien had.. en ik was het ook geweest, maar ik was geen afgevaardigde.. pero enfin... ze gaven me... na twee weken lieten ze me al vrij en ze hadden me niets gedaan. En tegen haar zeiden ze: fulano (mevrouw x) , que figate.. maar mijn moeder is van casa Escanilla, (van de familie), mijn moeder heete Escanilla... maar wij hadden niets van Escanilla... in het huis Escanilla zijn twee verschrikkelijke pinchos.. zeiden ze... mijn broer en in.. lachen... pero.. en fin... uiteindelijk zeiden ze niets... Mijn broer zat meer dan twee jaar gevangen... ja.. want bijna iedereen had aan deze beweging meegedaan... en ik geloof dat tussen april en mei... van '34... een amnestie afkondigden... Want in '32 was er een generaal.. Sanjurjo .. in opstand gekomen... in Sevilla.. En dankzij deze... want omdat er een rechtse regering was gekomen.. kondigden ze een amnestie af.. en met deze amnestie bevrijdden ze ook de meesten van de beweging van '33. De enigen die bleven waren degenen die van zaken beschuldigd waren waar bloed bij had gevloeid.(hechos de sangre)... En in het dorp waren er twee gevallen van.. delikten met doden... Een die uit Casa colomo komt.. weet je waar dat is.. casa Colomo.... (si) en de andere uit casa Dombote... daar is nu geen huis meer van... dat is ingestort... Er was een jonge jongen.. we zaten in dezelfde quinto.. oproep voor militaire dienst.. en hij van casa Colomo was zijn patron, baas.. y los eguis dieron (?)...(Interr H: linksen dus?)..en degenen die ze daarvan beschuldigd hebbe... ik geloof dat het er vijf waren.. zaten ruim twee jaar gevangen.. en mijn jongste broer zat ook zo lang.. gevangen..

H: En na de beweging van '33 zakte de beweging, de ambiente, toen in?

E: Door de beweging van '33 werd 't wat minder, zakte het wat in.. want.. er waren enkelen, incluso.. enigen die zich republikanenen noemden.. die met ons meegedaan hadden.. Na de beweging, omdat er gevangenen enzo waren... zakte de beweging wat in.. Dat was het geval.. zoals ik al uit heb gelegd.. allí.. maar nu eneteremos, zijn we op de hoogte van, komen we aan bij, de beweging.. Het zal de 19e of de 20e geweest zijn... we waren voorbereid, todos parados, niemnd naar het werk gegaan, he.. Er bestond geen twijfel, de beweging was begonnen, había llegado, y daar gebeurde niets... maar niemand was aan het werk.. En toen kwam naar het centr.. kwam de cabo van de guardia civil... en hij nodigde ons uit om .. met de rechtsen.. een vergadering te houden... met de linksen een vergadering in het centro obrero te houden... In de gemeenteraad was toen helemaal links... dat heb ik al uitgelegd: bij de verkiezingen waren 7 van de 9 vertegenwoordigers in de gemeenteraad 7 links en twee de las derchas, rechts.. En in korte tijd traden die van rechts af, want die hadden toch niets te doen.. ze waren maar met z'n tweeën, en vanaf dat moment was de hele gemeenteraad links.. En zij nodigden het centro obrero uit... naar de gemeenteraad (te komen), om een vergadering te houden met het centro de derechas en met de guardia civil.. en we gingen.. En na deze vergadering kwamen ze naar het centro obrero om te vertellen welke overeenkomsten ze gesloten hadden.... Ze hadden een besluit ondertekend.. dat hier niets zou gebeuren.. en dat alles rustig zou blijven.. Maar dat

was een pillería, een boevenstreek, van hun.. dat hadden we ook gezegd.. 'hebben jullie getekend' en zij.. 'ja en.. ze hebben hun woord van eer gegeven'.. en wij 'die mensen hebben geen eer, en jullie die in hun eer vertrouwen hebben.., zullen de eersten van ons zijn die vallen'.. En zo gebeurde dat ook bijna.. de volgende dag.. kwamen ze... het is net als ik daarin (het schrijfsel) al heb uitgelegd.. kwamen ze van Monzón.. met een vrachtwagen.. Daar was veel movimiento.. en ze wisten niet wat er zou gebeuren.. entonces.. uit Albalate.. alle jongeren, die er niet waren, stonden op wacht... daar boven bij de weg naar Monzón.. en bij de andere wegen.. ik stond daar op wacht.. En alle jongeren die niet op wacht stonden, er stonden weinig op wacht.. vertrokken naar Monzón.. En toen de fascisten daarvan op de hoogte waren... pues ya está... En ik kwam naar beneden om te eten... de ander bleef daar achter.. en na het eten.. ging ik wat slapen want, claro... ik had 's nachts niet geslapen... en ik was nog maar net op weg, no más salí.. kwamen er twee voorbij met zakken en las costillas.. y... poef... het waren de grootste.. degenen die de fascisten bestuurden (manegar).. en vlak daarna een buurvrouw van ons.. 'het is gebeurd.. alle fascisten zitten in het dorp'...

H: Fascisten? Waren het de fascisten van altijd of waren er ook mensen bij die eerder republikeins gestemd hadden?

E: Nee, nee, nee.. Fascisten, fascisten.. Van de mensen van links was geen een op de hand van de fascisten, niemand, he.. Ik ging weg.. juist op het moment, lachen, dat hij, die op wacht stond, z'n geweer stond schoon te maken... en ik zei: 'nu je geweer schoonmaken'.. en er was geen andere oplossing.. een fiets te nemen en hen in Monzón te gaan waarschuwen.. Wat konden we doen, we waren met ons zessen of achten achtergebleven... Y, pues, ontsnappen, ontsnappen.. (escapar) We gingen de monte op en voorbij torre Fleta.. kwamen we naar beneden en gingen we de weg op.. Daar waren we met een paar angekommen... en daar.. kwamen we een vrachtwagen tegen, en.. we wisten niet wie ze waren.. het konden fascisten zijn, dus wij gingen van de weg af... en, lachen, de vrachtwagen stopte, want zij dachten hetzelfde.. van ons.. en toen gaven we het signaal.. en we gingen samen verder.. in de vrachtwagen en daalden naar het dorp af.. en bij de ingang van het dorp stopte hij.. en ik ging met nog twee of drie.. om vanachter de hooibergen naar het dorp te trekken.. om via de weg naar Belver binnen te komen... Weet die weg die er nu is... die bij de molen uitkomt.. (ja, ja), die noemen we de weg naar de Rolleros.. daar waas José esquerra zijn land heeft.. hij is nu wat beter.. maar over die weg kwamen we binnen.. Daar was een huis van een fascist die muy... destacada cabron.. opvallend beest, was, en zijn zoon leidde de opstand van de guardia civil en had zich in Monzón verscholen gehouden.. we kwamen daar het dorp binnen, bij de weg naar Belver.. tot het portal..(kruispunt van de wegen in het dorp).. weet je waar dat is.. maar we begonnen met het dorp in trekken.. we begonnen het dorp in te trekken.. met de weinige ervaring die we hadden.. 's nachts hadden we het pact met ze gesloten, dan die laatste beslissing die tot de overwinning van de fascisten leidden en het dorp zou zich niet overgeven.. Entonces.. de republikeinen zeiden dat we een dag moesten wachten en dat ze de anderen zouden waarschuwen zodat die konden komen om on te helpen... y.. aa... bovendien behalve vijanden.. waren het verraders want nadat ze dit pact hadden ondertekend.. en binnen 12 uur verbraken ze de gesloten

overeenkomst.. we verspreidden ons in het dorp.. en om een uur of 8 kwamen.. al guardias civiles.. uit Monzón, uit Selba (?) en uit Barbastro.

H: Solidair met jullie, of..

E: Ja, ja.. met ons.. Entonces..om te voorkomen dat hetzelfde zou gebeuren als in Casas Viejas en elders... lieten we de guardias civiles niet met elkaar gaan, maar gingen met ieder guardia civil drie of vier van ons mee. Ik herinner me dat ik meet eentje meeging en dat we langs het huis van Sebastian gingen... want.. in het huis naast ons huis.. casa Salvador.. waar nu een winkel is, de Spar geloof ik.. wel.. uit dat huis schoten ze.. heel veel. Daar zat een sterke groep.. en vanaf een beetje verder omhoog.. in de buurt van het centro.. herinner ik me dat de guardia civil op die deur schoot.. Bien.. en daarvandaan ontsnapten er drie.. drie, een was de zoon van dat huis en twee jongeren... de schoonzons van dat huis.. se ginge.. ze gingen over naar het fascisme.. een naar Zaragoza.. en de ander zat in Barcelona gecamoefleerd.. En zoals ik je al zei.. die guardia civil die met ons meeging.. schoot.. maar.. stond aan onze kant... Later zijn deze guardias civiles ook gevangenen in Huesca geweest, ze werden gevangen genomen, ja, ja..

Zo namen we het dorp in.. en velen hadden geen wapens he... we hadden een blik van de tomaten gevuld met dynamiet en zo... want... hier waren we aan gewend... maar zonder wapens.. si.. Hij schoot nog steeds.. de guardia civil waar ik mee meeging, hij schoot een behoorlijke tijd.. maar zij verzwakten.. want de voorhoede, die bestond uit guardia civil.. en die kwamen van de weg naar Monzón.. die de eerste weg binnenkwamen.. daar waar pedral (?) was.. de anderen.. en daar had de cabo van de guardia civil de leiding.. op die weg.. En het eerste schot dat afging was dat van de .. broer van María.. de vrouw van José Oto.. de oudste broer.. loste.. en bereikte z'n doel... En in Monzón hadden ze wapens en geweren en pistolen van de guardias die van buiten kwamen, forestales, meegenomen.. en met een van deze wapens werd de cabo geraakt..en ze droegen hem weg.. en ze trokken zich terug.. ze verscholeden zich achter een boom en ze trokken zich wat terug naar het centrum van het dorp.. en ze namen de meest strategische punten in, maar.. het hoogste punt, lo que mas dominaba, is de klokketoren.. het hoogste van het dorp.. ja.. en daar trokken ze zich op het laatst in terug.. Daarna.. het was niet alleen de guardia civil.. maar de guardia civil zelf.. voerde ze af.. ik weet niet of dat met een vrachtwagen gebeurde of.. ik heb dat niet gezien.. ik zag het niet.. maar ze brachten ze naar Barbastro.. de guardia civil zelf, he..

H: En daar zijn ze terecht, of..?

E: Het lijkt me niet.. maar ik was er niet bij.. en ik heb niemand gearresteerd.., ondanks dat ter dood veroordeeld 10 en een half jaar vast zat, met een van de aanklachten, één.. die bij de rechter is geweest, dat ik een had gearresteerd en samen met 18 anderen had gefusilleerd.. en dat is een leugen, want ik ben daar nooit geweest.. heb dat nooit gedaan, niet tegen hem, niet tegen anderen.. ik was er niet tegen.. niet in die situatie, ik was er niet tegen, noch tegen een arrestatie, noch tegen een fusilamiento, fusillade.. ik was er niet tegen, he, nee dat was ik niet.. Echter de beschuldiging, de aanklacht, die me de doodstraf eiste.. (een rechtvaardiging om je vast te houden...?) Si, si, si.. Dat wisten wij wel.. onder degenen die in hun handen

vielen.. want.. wij die bij de Roja Y Negra zaten, daar heb je over horen praten.. dat is dat feest dat ze in Huesca houden.. is door de Roja y Negra georganiseerd.. Wel wij waren er met 17 of 18 bijgeweest.. (en allen met dezelfde aanklacht, onderbrak ik hem, zie andere interviews)

H: Wanneer ben jij bij de milicianos gegaan.. je bent in het dorp gebleven tot...

E: Het leger ben ik ingegaan..... toen.. toen.. Madrid bijna gevallen was.. de fascisten hadden een groot deel ingenomen... dat is toen Durruti.. Durruti zat aan het front van Aragon.. en ging een groot deel van Durruti.. een groot deel van deze kolonne.. naar Madrid... En toen kwam er een oproep.. en met deze oproep, dat zeiden anderen en ik ook.. ik was er voor om te vertrekken.. maar, claro.. ik had al twee broers aan het front.. en om m'n vader alleen te laten.. voor de militaire dienst riepen ze me niet op, want ik was daar al te oud voor.. en ondanks alles.. ben ik in plaats van weg te gaan, gebleven.. Er vertrokken er toen 26.. allemaal jongeren van het kollektief.. Zoals ik al in de papieren heb gezegd.. werd de kollektieviteit onder jongeren geformeerd.. en dat was casi, casi... bijna, bijna.. toen ik met meer activiteiten ging bezighouden.. Lid van het Comité ben ik niet geweest.. ze vroegen me wel, maar ik deed het niet.. Maar.. daarna.. er, was een junta, raad, van de kollektiviteit, er was een raad van de FAI, er was de raad van het syndikaat, er was een raad van de juventudes libertarias... een van alle vier.. Entonces.. toen ik begon.. omdat een groot deel van de jongeren uit het dorp vertrokken was en jij bleef.. moest je aksepter.. ook al had je de capaciteit er niet voor.. en zo waren er velen.. want.. bijvoorbeeld in de raad van het kollektief zaten we met ons zevenen.. en er waren zeker twee of drie die zelfs niet la ha(?) konden.. En zo moest je.. maar met grote voluntad.. wil.. kan je veel doen.. Want twee van hen, ondanks dat ze niet la ha(?) konden.. waren ze afgevaardigden van de groep.. entonces.. de mogelijkheden.. als er wil is.. er kan wel een gebrek aan cultuur zijn.. kan je veel doen. En zo werd ik, zoals ik daarin al verteld heb.. Ik zat niet in het kollektief... (H: want?) ik zat niet in het kollektief.. totdat zij vertrokken.. en dat is toen het kollektief begon te groeien.. want dat is het moment dat we van mening veranderden.. we zaten niet bij het kollektief. We traden erbij en met ons velen... vroeger waren we met zo'n twintig dertig jongeren, daarna met.. zo'n tweehonderd families.. de helft van het dorp.. Asi.. si.. en zo drie maanden met de kommunisten buiten... einde kant 1 bandje.

^Gaar door:

E: ik ging de eerste momenten niet het kollektief in, daarom.. en nog meer.. maar een ambiente, een sfeer, tegen de kollektiviteit... die was er niet.. Er waren er wel enigen.. die.. ik weet niet of je al over hem hebt horen praten.. Pichi.. of dat je hem al kent, ik weet het niet.. hij woonde hier maar hij gaat veel por alla.. hij heeft het huis tegenover.. weet je waar de telefoon is.. daar had hij z'n huis.. En hij heeft zijn familie daar... wel zij hielden niet van het kollektief.. y, mas bien.. zelfs, waren ze er vijanden van.. ik weet niet waarom, maar zo was het. Maar er waren er niet veel tegen het kollektief...

H: En toen zoveel jongeren vertrokken waren, kwamen meer mensen bij het kollektief..?

E: Dit was... een soort van akkoord, overeenkomst, acuerdo... Nadat, después... pues, claro... daar bevond zich het grootste deel van de mulas, de muilezels... er waren geen tractoren... en het waren de jongeren die de ezels meegenomen, bestuurd, hadden... En toen de jongeren vertrokken waren bleven de muilezels, de ploegen ezels, las cuadrillas, in de stal... en bueno... wat ga je daarmee doen... en dat zijn de overwegingen die we maakten... en we gingen erbij... maar velen toen, ja... En mensen bleven erbij komen totdat ongeveer met het halve dorp waren...

H: En tot wanneer ben je in het dorp gebleven... want jij bent ook het leger in gegaan?

E: Ik... dat heb ik al eerder uitgelegd... in de maand juni... juni... arresteerden de kommunisten me... maar ze hielden me niet langer vast dan een dag... ze hadden ons naar Lerida gebracht, vijf uit ons dorp... drie waren van het comite... en twee van ons stonden daar op wacht... Maar dit was een moment... maar daarna... en de maand augustus, de eerste dagen van augustus... kwam een kommunistische divisie... daar... en ze zeiden dat ze kwamen uitrusten... maar wij dachten van niet, want... wij hadden we niet veel op, he... Maar een chauffeur, zoals je gelezen zult hebben, ik heb het je al verteld... die met hen meekwam... hij was geen kommunist... en hij had gevangen gezeten met een vriend van me met wie ik altijd samenwerkte... die hebben ze in Huesca gefusilleerd... en hij kwam naar ons toe waar we samen aan het werk waren. En hij zei ons: 'que' en ze begroetten elkaar omdat ze elkaar uit de gevangenis kenden... en hij zei ons: 'jullie zijn wel rustig.' 'Ja wat moeten we dan doen?' 'Minder werken en beter opletten.' en we zeiden hem: wat moeten we dan, het werk neerleggen en het front, wat kunnen we dat leveren, en het dorp, waarvan moet dat dan eten, leven?' 'Julie zullen meer verliezen,' zei hij ons, 'jullie zullen de produktie verliezen en de vrijheid, als jullie niet al het leven verliezen'. En zei hij: 'ik weet heel goed waarom we hier zijn, ook al zeggen ze om uit te rusten.' En hij vergiste zich niet, no?... Toen de 1e kwam, totaal de 6e... niets... maar op de zesde begonnen ze mensen in hechtenis te nemen... hacer detenciones... de compañero die met mij samenwerkte arresteerden ze... en een ander, die ook een vriend was... en ik... ik onsnapte snel naar huis, want... ik werkte niet ver van huis... ik nam schone kleren mee en ik vertrok, naar... naar beneden in het dorp... en verliet het via het kerkhof... en hup, de monte op... Toen ik op de monte kwam... was er ware uittocht van het dorp geweest... de jeugd, iedereen. Daar was niemand achtergebleven... We bleven drie maanden buiten het dorp... maar het grootse is... dat in deze drie maanden, ondanks hetgeen que pidieron... en hier hebben de Carasquers gewerkt, he... Vooral degeen die aan het front gestorven is, ee onderwijzer, die gewond was... die trad op tegen, stelde zich tegenover, se enfrentó, tegen de jef van de strijdkrachten, he. En het was hij die hielp met de reorganisatie van de kollektiviteit... en die al het werk weer op poten, adelante, hielp. Met de bejaarden en de kinderen en de vrouwen werd bijna al het werk weer vooruitgeholpen, toen wij er niet waren.

H: Maar, vrouwen en bejaarden...

E: en kinderen, he... kinderen van 12 jaar gingen naar het land, daarheen, want daar was de landbouw. arriba no más había un taller de modistas... un taller... er werkten er maar vijf of zes maar ze hadden iedere week een vergadering thuis... en daarnaast was er in de apotheek, bij de a. een laboratorium van gazeuse, en

daar werkten zo'n tien vrouwen.. en nada mas.

Laten we niet in herhalingen vervallen. Je hebt alles gelezen.. over het funktionieren van de kollektiviteit..

H: en je hebt daarover de vorige keren met me gesproken..

E: we hadden ons in groepen opgedeeld.. en iedere avond vergaderden met het kollektief.. de administratieve raad met alle afgevaardigden..

H: Toen je de drie maanden op de monte verbleef, kon zien hoe de kollektieven gereorganiseerd werden, of was je daarvoor te ver werg?

E: No.. si.. ik was ingesloten als een sardine.. we gingen naar de monte.. daarna.... omdat we geen geld en geen wapens hadden.. maar de wapens lagen in het dorp en het dorp was wel omringd door mitrailleurs van.... maar .. als je het terrein kent.. dus daar gingen we op een nacht naar binnen om ze te halen.. a quitarlas..

H: .. van de kommunisten..?

E: Los problemas es de(?) van de kommunisten.. Overal.. aan alle kanten stonden mitrailleurs opgesteld, he.. en tanquetttes, pantservoertuigen, Italiaanse.. si.. y.. daar bleven we twee.. twee dagen... en toen zagen we geen oplossing.. en vertrokken we naar het dorp Esplus.. en daat gingen we aan... verdeelden we ons in ploegen om aan het werk op het kollektief te gaan.. Want dat dorp is veel kleiner maar heeft veel meer gronden.. Ze hadden heel veel grandiose bezittingen.. (.....) en een mitrailleur.. maar de volgende dag kwamen de zelfde kommunistische troepen als die in Albalate.. en ze trokken schietend het dorp binnen.. Ze hielden zo'n vijfhonderd meter voor het dorp halt.. en namen het dorp in en schote.. en gooiden hadgranaten.. ellos, zij.. en wij waren buiten het dorp en dus moesten we weer vertrekken.. naar Binefar.. Maar daar zagen we dat we ook niet rustig konden zijn.. dus gingen we terug naar het dorp.. en we gingen naar Torre Fleta.. eerst stopten we bij.. er was een soort van stal voor het vee.. en daar werden we omsingeld door de kommunisten.. die naar ons op zoek waren... We aten daar.. en we zagen ze met handgranaten en we dachten ze gaan ons opblazen.. ze waren met handgranaten en bommen.. overall om ons heen... en wij daar binnen.. En daar stond ook een huisje.. van de herders.. als ze daar overbleven ... en ze hadden een deur buiten de corral en ze gingen daarheen...ze klopten aan.. en het eerste wat ze (de herders) zeiden: 'jullie hoeven hier niet bang te zijn', en hij was een halve fascist.. hij.. hij wel, de ander niet.. eh... nee, nee.. maar hij weerde zich heel goed.. 'ik heb hier niets of niemand gezien.. er zijn daar veel (onverst.)..' Dit hoorden wij allemaal.. en toen vroegen ze om water... en de waterkruik (portejo de agua) hadden wij.. bij ons binnen... en zij hadden een waterkruik.. maar ze moesten het water in una mortera, een kom, doen die ze hadden.. 'eh.. wat wil je, we leven hier zoals de beesten...'.. maar de portejo hadden wij.. en wij waren met ons dertienen, veertienen.. 'Ja.. ja.. ja..' maar ze vragen omdat iemand had gezegd dat die ons gezien had, bij een ravijn die er was, dat een student die in het hotel werkt, daar gezien was.. 'ja.. ja.. ik zal met jullie meegaan, ik zal jullie vergezellen..' En toen kwamen er nog meer troepen aan, potverdomme.. er waren al een of twee vrachtwagens aangekomen... en nu kwamen er nog meer troepen.. Maar zij namen de weg daarheen.. naar de ravijn.. En daar zaten we.. een lange tijd muisstil.. en na een tijdje kwam hij terug.. 'stil jullie, stil jullie... jullie zijn halfgered.. (mediosalvados). Die anderen

zijn jullie in de clamores aan het zoeken, ze zoeken in de
 clamor, ik heb ze daarheen gebracht zodat ze ze kunnen oppakken'
 (ha,ha)... Con que... a un rato.. de andere herder.. de andere..
 was bang... hij was anti-fascist.. van de.. hij was... misschien
 ken je hem wel... want het zijn primos hermanos.. la Barquera..
 ken je die? (no).. weet je niet wie la Barquera is? (no) Ze
 wonen.. ze woonden in het huis.. naast.. Oto.. Ze zijn allebei
 dood, hij en zij... (Ramón?) Si, de vader van haar was deze
 herder... die was de izquierda, links, de gedelegeerden van de
 kudde.. en hij was bang.. el manito allí, no, pero.. soltó.. el
 soltó la el ganado para gantar(?), hij liet het vee los om... y
 claro.. toen ze van buiten riepen.. : 'ga weg'.. toen ze riepen
 zou hij zeker weggelopen zijn.. maar de ander.. bleef.. totdat ze
 vertrokken waren.. en daarna.. 'kom maar.. vrijheid'.. Dat is..
 hij was wel rechts, maar deze man gedroeg zich daar heel erg
 goed.. en hij was.... omdat hij ook uit die straat kwam... zij
 heet Rosita... waarschijnlijk ken je haar ook.. zeker.. (Si)... je
 kent Rosita al?... met hen.. op een of andere manier.. waren we
 erg bevriend.. Pues.. de vader van haar was die herder.. en ik
 geloof dat ie daarna geslagen is.. dat de fascistten hem geslagen
 hebben... maar flink, he.. ze verdachten hem dat ie gecamoefleerd
 was (zich anders had voorgedaan dan hij was), maar hij was
 rechts, he.. Zij wel.. Maar zij waren degenen die..
 Eh... en wij waren daar... en we hadden pistolen... maar wat
 konden we.. met zo'n hoop mensen met mitrailleurs en zo.. maar we
 losten het zo op.. en de volgende nacht vertrokken we naar Torre
 Fleta.. en daar bleven we 3 of 4 dagen.. Daar kwamen ze
 naartoe.. omhoog met de cavallerie.. y van.. en op een nacht
 waren ze er ineens, trucidaron por allí, en wij zaten binnen in de
 torre Fleta, he.. y.. en.. degenen die daar woonde, was een
 familielid van een van ons.. de vader van Manuel.. waar je
 gisteren geweest bent.. die was een banquis(?).. maar voordat hij
 de deur voor ze opendeed.. : 'potverdromme, waar hebben ze de
 sleutel gelaten.. potverdrie.. die vrouwen altijd..', maar de
 sleutel had hij.. maar om ze op te houden.. en door de
 achterdeur.. er was een kleine deur achteruit... en hierdoor
 gingen we naar buiten en vertrokken we.. en toen zijn we 3 of
 vier dagen gebleven ergens tussen torre Fleta en de torre die
 hoger lag.. die heet Torre Realbes (?), omdat ... Carrasquer....
 die ze gedood hebben, die kwam om ons te informeren.. dat de
 zaken goed gingen en dat alles geregeld zou worden, maar... op
 dit moment heeft het meer zin.. valora más, dat jullie
 vertrekken.. en toen gingen we naar Bujaraloz.. om ons in te
 lijven.. bij de kolonne van Durruti.. waar je wel van gehoord zal
 hebben.. en daar.. moesten ook anderen zich bij de kolonne
 voegen.. en hij.. die de jef van de brigade was zei.. : jullie..
 als jullie terug kunnen keren naar het dorp, dan gaan jullie
 terug.. Er gaan vele mensen dood aan het front (van de honger?)
 en we laten de dorpen verlaten achter.. Ik zal jullie dus naar
 een kollektief brengen en wanneer het jullie daar niet bevalt
 komen jullie ons maar weer opzoeken..' En daar waren we een week
 toen hij naar ons toekwam. 'De kommunisten komen hierheen, jullie
 moeten naar Pina de Ebro gaan, want daar is het rustig
 (controlado)'. En daar bleven we de drie maanden totdat de
 kommunisten uit het dorp vertrokken waren.. en toen daalde, bajó,
 de Roja y Negra af, dat waren de onzen.. Maar toen waren we daar
 al (in het dorp).. van.. we waren daar al in november.. begin
 november.. en in maart.. de 11e of de 12e maart..

vertrokken we want.. omdat..we konden.. omdat de Roja y Negra er was sloten we ons bij de brigade aan en.. ik geloof dat het de 12e was.. het was s' nachts dus de 12e was al begonnen.. en vertrokken we naar het front.. Maar eind maart al.. moesten ze het dorp verlaten. Er heerste en enorme angst (er vond een vergadering van angst plaats, hubo una reunión de miedo) en toen verlieten ze het dorp naar de omgeving.. los afueros.. si.. Había, había roto gente con la reunión de allí.. no lo cortemos del momento.. Er waren, er waren mensen die gebroken hadden met die vergadering, die het er niet mee eens waren, maar het was de verwarring van dat moment..

En daarna in het offensief dat ze voerden, dat bij Valencia werd afgeslagen.. bleven wij daar.. Daarom was ik.. toen de oorlog afgelopen was.. toen was ik daar.. En van daar vertrokken we... ze vertelden ons dat er boten waren die naar het buitenland vertrokken.. en vertrokken we met velen.. degenen die konden.. want er waren.. er was geen vervoer voor allemaal, he.. en dus speelden de contacten een rol, valían un poco las influencias.. (ha, ha,) Si.. We vertrokken naar Valencia en we kwamen aan in Valencia.. y, ni hablar.. En daar was het comite peninsular de la FAI.. 'jullie moeten naar Alicante', gaan we naar Alicante, daar zijn we drie dagen.. en degenen die aankwamen waren de Italianen.. En daar deden ze ons het.. naman ze ons allemaal gevangen.. en verdeelden ze ons.. er moesten er naar de plaza de Torros.. anderen naar het kasteel.. en gingen wij met 16 tot 20 duizend naar het kamp (van) Albatea.. fuera de manos llevaron (?).. en hier bleven we 7 of 8 maanden.. Daarvandaan vervoerden ze ons naar een ander kamp, vlakbij Valencia.. en later brachten ze ons over naar Huesca.. Van Huesca, waar we 4 of 5 maanden bleven vervoerden ze ons naar Barbastro.. hier bleven we anderhalf jaar, toen brachten ze ons terug naar Huesca om ons te veroordelen.. Maar ik heb veel geluk gehad.. heel veel. (si?).. Want het duurde vijf en een half jaar voordat ik veroordeeld werd nadat de oorlog beeindigd was.. (en het geluk?) Ze waren Frankrijk al aan het bevrijden.. het was al bijna helemaal bevrijd.. de Duitsers waren er al vertrokken.. en zij.. 'ellos'.. hadden in die tijd angst.. daarna versterkten ze zich.. het Franquismo.. maar toen geloofden ze dat niet.. Wij, want, claro.. vigilas.. je houdt het in de gaten, houdt toezicht.. zelfs daar. Ons kwam.. af en toe.. een vriend die in Binefar woont.. pues, af en toe stuurden ze ons amandelen.. En toen zei een van de functionarissen ons.. van de wachten.. 'zo hebben jullie tenmiste de schillen om vuur te maken en zo'.. en de schillen van de amandelen spaarden we op.. En, behalve dat hij functionaris was, was hij redelijk... normaal, die man.. je hield je niet in en je kon hem de dingen gewoon uitleggen.. Ik geloof dat je moet erkennen dat hij zich goed gedroeg.. Zij zagen zich als de verliezers.. toen.. En zo was het..

H: Laten we nog even op de oorlog doorgaan, want daar hebben we het totnogtoe.. (en toen kwam de revolutie, bij de blijvers andersom)

E: Mira.. dit moet je niet opnemen.. waarom (te persoonlijke mededeling).. waarom? Zoals ik je ook gezegd heb over het werk dat we verrichtten. In de zomer.. ik weet niet of dit dagen in augustus waren.. a lo mejor sta je om 2 of 3 uur s' morgens op.. en ik en een die gefusilleerd is.. wij verdeelden het... we riepen de meisjes uit het dorp bijeen.. om bijvoorbeeld alfalfa bijeen te rapen.. en daarna.. namen we de karren.. we hadden

karren.. en onze caballería.. paarden.. y allá.. we vulden de karren.. iedereen erop, en op naar los campos.. de gronden.. en dat is anderhalf uur onderweg.. En de alfalfa mag je alleen maar coger, plukken en rapen, voordat het warm is.. want daarna.. zoals toen is het nu niet.. toen plukte men de alfalfa als de dauw er nog opzat.. en als dat gebeurd was, waren de vrouwen klaar en hadden ze hun jornada, hun werkdag, beeindigd.. En daarna spanden wij 's middags de karren weer in en en haal den het graan op. of het hooi van las trilladas.. Dat duurde vaak tot negen of tien uur 's avonds.. dat we ook zakken met druiven vulden.. Maar daarna wachtte je de vergadering met de.. gedelegeerden.. en daarna.. naar het paleis om les te geven.. want wij tweeen werkten in een grupo artístico.. een groep kunstenaars. En op zo'n best, a lo mejor werd het één uur dat we er nog waren.. En om drie uur moest je weer opstaan, he..

H: Als je je leven overziet, wat was dan je gelukkigste periode?

E: He?

H: De periode..

E: De maand juli, de maand augustus.. en september, es eso..

H: Ja ja, en herhaling van de vraag?

E: Ah.. bueno.. allí se dice.., als ze zeggen.. dit zeggen.. zeg ik.. oja que se repitiera.. pas maar op dat het zich herhaalt.. asi.. we werkten verschrikkelijk hard, maar met heel veel plezier, muy agusto... we leefden in onze sfeer, ambiente.. het was onze ambiente.. en wat we ook deden.. je werd er niet moe van.. ik kan niet zeggen dat ik nooit bekaf was.. maar.. maar je deed het altijd met veel plezier.. dat zeker..

H: Maar de onderdrukking daarna is heel zwaar geweest..

E: Daar.. ik heb geluk gehad.. dat.. maar daar.. het hele dorp is vertrokken, he.. en omdat de grens naar Frankrijk vlak bij was.. maar.. ze straften degenen die aan de andere kant waren (gebleven).. Si no, .. dan zouden ze net als .. de mensen die zij gefussileerd hebben, die achttie.. toen 18 en later daar nog drie.. het waren mensen.. dan zeg je: waarom..

Daar.. een van de zoons.. het kan zijn dat hij de enige is die nog leeft.. (aún ...) een paar keer.. Weet je waar de calle de Sarten is? (si), nou daar hebben ze drie heengebracht..e een echtpaar.. tegen de 80 jaar allebei... en de ander... 70 zal hij ook wel geweest zijn.. Y claro.. ze brachten hen er alleen maar heen... om hun kinderen.. die habían sido, geweest zijn... ostia.. (komt iemand binnen, wordt begroet, maar we gaan dan nog even door)

H: we waren aan het praten over de calle Sarten..

E: dat heb je al en dat heb ik al een paar keer gezegd.. (no).. ja wel.. we hadden het toch over het funktionieren van het kollektief, niet?

H: Nee, niet.. over de gebeurtenissen in Calla Sarten..

E: Ah. de los sufrimientos.. Daar hebben ze die drie dus gefusilleerd en ik geloof nog iemand die de enige is wier naam ik niet ken.. want ze kwam niet uit.. ze was de vrouw van een miliciano.. en de miliciano was aan het front (geweest).. en haar fusilleerden ze ook.. vier mensen uit deze straat.. vier.. en drie tussen de zeventig en tachtig jaar..

H: Deden de fascisten uit het dorp dit zelf of..

E: Si, si, si, si... Y hablo, allí.. misschien kennen jullie elkaar.. dat echtpaar dat familie van me is.. .. ken je ze niet?... Ja.. je kent ze wel.. jullie hebben nog in hun huis gelogeerd.. in zijn huis geslapen, niet?... of zoiets.. Ze

stellen niets voor, he .. no valen nada, eh, ze hebben z'n vader en z'n moeder gefusilleerd.... Dit heeft een andere broer van hem verteld die hier was, die een klein beetje spaans sprak.. en hij vertelde me dit allemaal.. Pues.. ze kwamen op een nacht.. riepen ze.. en ze voerden ze weg.. en stelden hen wat vragen.. en de.. (kinderen) bleven achter.. hij die hier was was toen 12 jaar.. misschien ken je hem wel.. en Antonio.. jullie logeerden in z'n huis, nietwaar? (si, si, si, eindelijk weet ik wie je bedoelt).. wel zijn ouders.. Dat is wat ze men.. en zij zaten daar maar te wachten en te wachten en te huilen.. zonder te eten.. en diezelfde nacht, om één uur... voerden ze de.. ik denk nu dat het er 17 waren.. want voor die tijd hadden ze al een andere vrouw weggevoerd (llevar).. maar 18 en een vrouw die ze eerder afgevoerd hadden.. ze hadden ze daar op dezelfde plek kunnen fusilleren.. maar in plaats daarvan deden ze het daar bij (die put, en la goza allí) langs de weg..

H: Maar in de calle de Sarten hebben ze ook gefusilleerd of hebben ze daarvandaan mensen weggehaald?

E: Hombre, claro.. Gefusilleerd.. gefusilleerd.. op las viñas.. als je naar Belver gaat aan de linkerkant.. tussen Belver en Albalate.. daar is het campo de viñas.. daar zijn ze gefusilleerd en begraven.

H: maar daarvoor..

E: Eerst brachten ze ze allemaal naar de cuartel, kazerne(?).. en daarvandaan werden ze in een vrachtwagen geladen en ze werden weggevoerd om aan de rand van het dorp gefusilleerd te worden.. door zoons van het dorp.. En deze dingen weet men.. daar bestaat geen twijfel over.. Daarnaast was iemand die, geloof ik, zich daarna in het dorp opgehangen heeft.. en toen kwam er iemand uit Huesca, bajó una de Huesca.. en een uit die straat, waar wij woonden.. Pocina (?) heette hij... en ook een andere man van een jaar of 70.. die was republikeins geweest.. maar hij had zich nooit ergens in gemengd.. en.. die uit Huesca.. ik geloof.. ik geloof dat het z'n zwager was.. en die ging daarheen.. waar ze gefusilleerd waren en hij vond 't niet.. hij kon de plek niet vinden.. ik ben er ook... ik kon het ook niet vinden.. En hij ging naar het land waar die ander aan het werk was.. opdat hij de plek zou aanwijzen.. en hij zei: 'wat een crimen.. een misdaad hebben jullie hier gepleegd'.. en hij was rechts he.. die man uit Huesca ook.. 'Oh. meneer, ik niet.. ik ben achtergebleven om de vrachtwagen te bewaken..'.. en daarmee vertelde hij dat hij er ook bij was.. hij zei dat hij de weg en de vrachtwagen moest bewaken.. en honderd meter verder werden ze gefusilleerd.. het was dus een groep.. nationalen.. maar uit het dorp.. en daar was de guardia civil ook zeker bij.. Ze arresteerden ze de nacht ervoor en tegen de ochtend fusilleerden ze ze.. Ze hebben geen proces gehad, juzgaron, niets, que va..

H: En wat is er met jou gebeurd?

E: Mij veroordeelden ze.. maar zoals ik al vertelde.. pas vijf en een half jaar later.. en toen ze me veroordeelde, wat ik al zei.. toen was van grote invloed... dat ze Frankrijk bevrijdden en de Duitsers hardhollend teruggingen.. toen kregen ze angst.. En dat is voor mij.. la que había de firmar.. hetgeen ondertekend moest worden.. dat was de barbera, de barbier.. ik geloof dat hij dood is.. ik geloof dat z'n zoon daar barbier was, ik weet het niet.. maar dat was.. ik had er drie me veroordeelden.. maar hij die dood is moest ondertekenen.. en hij vertrouwde me.. ik loog als een huis, he.. Maar er zijn er zoveel gefusilleerd met

leugens.. he.. want ze stelden beschuldigingen op naar believen..

H: Waarom ben je in Frankrijk gebleven?

E: Omdat.. de sfeer me niet aanspreekt.. daar.. Ik ga naar het dorp.. het doet me soms pijn.. ik ken er niemand... noch heeft men er iets aan gedaan om te weten te komen wat ik weet.. Vroeger waren er enkelen.. maar die zijn bijna allemaal dood.. in die jaren dat ik er kom zijn ze allemaal doodgegaan.. ik ken er niemand meer..

H: Maar nadat je naar Frankrijk was gevlucht..

E: Nadat.. ik.. nadat ik 10 en een half jaar in de gevangenis had gezeten.. werd ik in voorlopige vrijheid gesteld.. Ik moest me.. ik moest me melden bij de raad van libertad vigilada..controle op de vrijheid.. zoals ze die in de dorpen noemde en bij de guardia civil. En ze behandelden me slecht en ik ging naar een dorp dicht bij de grens, Cera.. dat ligt dicht bij de grens.. En.. ik.. omdat ik m'n dingen had.. Hier zochten m'n broers een gids voor me.. maar ik zei niets tegen niemand.. en ik zocht zelf een gids.. In de tijd dat ik in Barbastro had gezeten.. pues.. brachten ze een man binnen die uit dit dorp kwam, Cera.. Daar.. een republikein die al naar Frankrijk was gekomen.. en weer terug was gegaan.. maar daar werd hij weer een paar jaar in de gevangenis gezet.. We zaten samen en we sloten vriendschap, want.. ik had in dat dorp familie.. om precies te zijn, ik weet niet of je haar gezien hebt.. het is een schoonzus.. o sea.. de zus van de vrouw van die Escanilla waar jij het huis van hebt.. is degene die daar woonde.. in Cera.. En zij heeft een lange tijd in dat huis gewoond waar jij nu zit.. Ze heet Josefana, ik weet niet of jij haar wel eens hebt gezien (nee).. En hij die me geholpen heeft naar Frankrijk te ontsnappen kwam uit dat dorp.. En daarna.. legden ze zich er op toe om personen over de grens te helpen.. en groepen.. uit Barcelona, maar ze kwamen daar langs.. en ze werden ontdekt.. een echtpaar dat net over de grens was.. die werden gedood toen ze ze ontdekten.. en deze man brachten ze naar de gevangenis.. En dit gebeurde toen ik op het punt stond te vertrekken.. toen zat ik al tien jaar.. al meer dan tien jaar.. En daar spraken we nog eens en toen zei hij, bueno.. het was al een man op leeftijd.. : 'als je er eerder uitkomt zal je daar dan langsgaan?' en ik zei 'ja'.. En daarom vroeg ik verblijf in dat dorp aan.. En al na tien dagen nadat ik er uitkwam.. als je ze optelt.. in Frankrijk was ik na 14 dagen.. en 5 dagen was ik onderweg.. het verkeer, trafico.. nam drie dagen.. Als ze gaan.. want dat zei ik tegen mezelf.. als ze me missen in het dorp.. dacht ik, dan zullen ze dáár gezien hebben... en die ander was daar al voor opgepakt.. en zo ging het.. We vertrokken.. se aguardamos (?) een groep uit Barcelona.. y yo.. zou beter afzijn wanneer ik zo snel.. want ik wilden me niet nog eens gaan melden.. Ze hadden me heel slecht behandeld, weet je.. en ik wilde dat niet nog eens.. en toen zei ik.. bueno.. Die Josefa.. stond op vriendschappelijke voet met de familie van de guardia civil.. de vrouw van de guardia.. van de cabo van de guardia civil had een zoon waarvoor deze Josefa de madrina was geweest.. en pero.. maar ze waren niet rechts, mijn familie.. nee.. Maar ze waren vriendinnen omdat zij uit Alcolea kwam.. een dochter van Alcolea was.. en daar kwam de vriendschap vandaan.. Ze wilden me vergezellen.. maar ik.. no, no, no, ik wilde niet dat ze me vergezelden.. en ik ging alleen.. en... De volgende dag moest ik vertrekken.. en ik ging de gids opzoeken... Zij uit Barcelona waren nog niet aangekomen.. Ik zei: 'ik ben zenuwachtig', en hij

zei: 'ik ook. anada... morgenmiddag'... zei hij.. 'Als het donker wordt ga je naar dat bosje en vandaar zal ik je verder brengen'. En die nacht gingen we op pad, liepen we de hele nacht en bij het aanbreken van de dag kwamen we bij een klein bos aan.. en 'jij blijft hier.. en ik ga een andere gids zoeken..' y va allí que tenían trata uno que suerte, dat is een kwestie van geluk geweest (?).. omdat als we doorgelopen zouden zijn, verloren we.. dit heeft ons het leven gered.. (onverstaanbaar) ..En hij moest een ander zoeken.. en met hem liepen we nog een nacht.. en toen kwamen op een punt aan.. een stuk land dat nog steeds van hun was en waar ze een huisje hadden... En ze stopten me in dat huisje, schuurtje en.. zeiden ze.. 'ook al proberen ze het met slimmigheidjes.. jij geeft geen antwoord.., maar wij zullen geen trucs met je uithalen, trucamos..' En ze lieten me daar achter.. En de volgende dag.. komt hij en.. 'En?'.. 'Ni hablar.. zwijg maar.. we kunnen geen stap maken, geen voet verzetten'. Zegt ie.. want afgelopen nacht.. hadden we het geluk..om naar.. te gaan. Want hij zei: 'laten we over San Juan gaan.. San Juan de Plan.. En ik zei dat is goed.. en hij vroeg: waarheen, over welke weg, por donde?.. En ik vroeg.. : 'waar hebben ze de post.. de kazerne?' zegt hij. 'in san Juan.. eh.. in Plans'.. en zei ik: 'pues, dan gaan we over de andere'.. en we gingen langs het andere dorp.. En zei hij: 'Als we over het andere dorp gegaan waren.. ni relato nos hechance zouden ons zelfs de kans niet gegeven hebben ons verhaal te vertellen.... ze zouden ons direkt vermoord hebben.. zegt hij.. want er was vannacht een vuurgevecht geweest met de Maquis.. zegt hij, 'en het is, asi, vol met troepen..' Maar, zei hij, 'maak je geen zorgen, hier zit je goed en heb je alles wat je nodig hebt, no te faltara nada'.. En de volgende dag kwam hij met een jonge zoon.. si vemos de estar impaciente..dice , nos paros si que estuvo bien (?).. Maar.. we vertrokken met de andere zoon.. en en op maar een uur of twee drie van de grens zei hij.. 'ik kan niet verder met je meegaan, want bij het aanbreken van de dag heb ik de politie in huis..' ik zei: 'Ik red het wel.. dan moet je niet langer wachten, jongen..' En si.. ik was een beetje in verwarring.. ik was erg afhankelijk, maar daar.. midden in de bergen.. er was geen weg.. maar ik zag iets van een paadje en dat volgde ik maar.. het werd al dag.. en ik zei.. de vijand is overal in de bergen.. ik moet me een schuilplaats voor de dag zien te vinden, en vannacht weer verdergaan.. maar het lijkt me.. Yo andaba gatas, ya he.. ik was helemaal niet sterk, he.. ik kon niet goed.. omdat ik zelfs een pak droeg, he.. ik droeg behoorlijk wat kleren.. si.. en pom.. het was al dag.. en hij had me gezegd.. als je een hoop stenen tegenkomt.. dan weet je het.. en toen ik een berg stenen tegenkwam was daar de grens... en het was een berg stenen he.. ostia.. en dit in Spanje.. maar daar is Frankrijk.. Maar hij had me gezegd. 'ook al ben je in Frankrijk.. niet stoppen, he.. de Fransen zullen.. zullen je niets doen.. maar de Spaanjaarden zullen op je schieten, he....' Ik zette het op een lopen.. ik was moe.. maar toen... ojo.. ik holde als de hanen, los gallos, yo.. Weet je , toen ik twee weken uit de gevangenis was, zat ik al in Frankrijk..

Bueno.. Ana. ik moet er vandoor.. wanneer zien we elkaar weer?

Interview met Eusebio Ariso
Plaats: Toulouse, lokaal van de CNT
Datum: 5 oktober 1984

Het meest volledige verhaal over de revolutie dat ik in 1984 heb opgenomen, in vertaling samengevat, volgorde van vertellen gehandhaafd.

Wat kun je je herinneren van juli 1936

'Toen de beweging van de militairen begon, waren we op onze hoede.

Een dag of acht voor de opstand was iemand uit Barcelona ons komen waarschuwen, dat het fascisme binnekort zou losbarsten. Hij vertelde ook dat de compañeros uit Barcelona op dat moment niet aan het werk zouden gaan, maar de wapens zouden oppakken. In de verschillende affiniteitsgroepen had men plannen voor het verzet tegen een opstand beraamd.

In het dorp zijn we gewoon aan het werk gegaan, maar we waren alert. toen kwam de 18e juli. Mijn vader en ik werkten op het land, toen mijn moeder ons kwam vragen of niemand ons nog iets over *Afrika verteld had. We zijn toen direkt naar het dorp teruggekeerd en ik ging naar het sindikaat. De anderen waren er al. We besloten om wachtposten uit te zetten om de toegangswegen naar het dorp te bewaken. We hadden slechte en verouderde wapens. De goede hadden zij, onze tegenstanders. In het dorp waren 7 guardias civiles. Zij verzamelden zich in het centrum van de republikeinen (?), want net als in andere dorpen bestond er een hechte band tussen hen. De meeste guardias hadden hun baan gekregen omdat zij zoons van republikeinenn waren.

Toen de republikeinen van de opstand gehoord hadden, verzekerden ze ons, dat we rustig konden gaan slapen, omdat ze de fascisten in het dorp vertrouwden.

Ze stuurden een kapitein van de guardia civil naar het Centro Obrero. Deze verzocht ons om een algemene dorpsvergadering bijeen te roepen. De voorzitter zou een lid van de guardia civil zijn. We kwamen bijeen. De fascisten kwamen uit het restaurant van Santos. Die Santos is een duivel. Dankzij hem heb ik na de oorlog 10 jaar in de gevangenis gezeten. Hij trad op als getuige á charge, niet alleen tegen mij, maar tegen vele andere compañeros. In het centro obrero werd de dorpsvergadering gehouden. (KLOPT dat, deze ruimte toch veel te klein?) Ondanks het verschol in ideologie, was onze relatie met de republikeinen over het algemeen goed.

Ze sloten een overeenkomst met de guardia civil, de fascisten en de gemeenteraad, dat het dorp trouw zou blijven aan de republike en dat er niets zou gebeuren. De gemeenteraad bestond uit linkse mannen en toch aksepteerden zij deze overeenkomst, net zoals de republikeinen. Wij hadden daarin geen vertrouwen. Met dit soort mensen kan je geen overeenkomsten sluiten, want ze houden zich er toch niet aan.

Onze relatie met de republikeinen was niet zonder problemen geweest.

Toen wij in '33 meededen aan de opstand in het dorp, om de door de regering beloofde hervormingen af te dwingen of door te voeren, deden zij niet mee. Zw bleven ons verbeteringen beloven, maar in de praktijk zagen we daarvan niets gerealiseerd.

Een dag nadat de overeenkomst was gesloten, hoorden we dat er hopen guardias civiles in Monzón waren aangekomen. Hun bedoelingen waren duidelijk niet om trouw aan de regering te bewijzen. Hoewel

ons dorp klein is, waren we met vrij veel activisten. Met ons allen zijn we, met de weinige wapens die we bezaten in de vrachtwagens van de junetudes libertarias gestapt om Monzón tegen de fascistten te verdedigen. Ik ben in Albalate gebleven om met nog wat compañeros de drie wegen van Albalate te bewaken. Toen de fascistten hoorden dat de jongeren het dorp verlaten hadden, trokken ze de straat op. Aan het hoofd de guardia civil, daarachter de falangisten en de fascistten uit het dorp. Ze gingen naar het huis van de burgemeester en naar het gemeentehuis, waar zij het bestuur wilden overnemen. Dit was om ongeveer 1 uur 's middags.

ik had de laatste nachten niet geslapen, en wilde naar huis gaan om wat te eten en uit te rusten. Mijn compañero bleef op z'n post. Voordat ik naar huis ging liep ik nog even langs het revolutionaire comité om het laatste nieuws te vernemen. Na de eerste gebeurtenissen hadden we dit comité gevormd. Het bevond zich in het centrum van het dorp. En daar zag ik twee guardias met de geweren in aanslag. Een voorbijgangster vertelde me dat de fascistten in het hele dorp gewapend op straat liepen en dat ze de belangrijke plekken bezet hielden. Ik ben toen naar m'n compañero teruggehold. We zagen in dat we met te weinig waren om een front te kunnen vormen. Wij waren op z'n hoogst met ons tien en zij waren wel met tweehonderd man (ZOVEEL?) de meeste inwoners van het dorp waren links, dat waren de armen. De anderen waren rechts. Zo eenvoudig lagen de verhoudingen toen. We besloten om via een omweg door de monte naar Monzón te gaan om versterking te gaan halen. Toen we de weg overstaken zagen we een vrachtwagen naderen. We sprongen de berm in want we dachten dat het vijanden waren. Zij stopten de auto, omdat ze van ons hetzelfde dachten. Toen ze éénmaal in de lucht schoten, wisten we dat ze de onzen waren. We stapten in en reden richting Albalate. Voor het dorp verdeelden we ons in groepen om via de verschillende toegangswegen naar Albalate te trekken. We zouden zo het dorp omsingelen. De fascistten hadden zich ook in de klokketoren van de kerk geïnstalleerd en hadden zo een uitkijkpost op het hoogste punt van het dorp. We zagen hoeveel van hen de uniformen en de reservewapens van de guardias droegen.

Wij hadden het geluk dat we met ons allereerste schot dat we losten een leider van de guardias raakten. Dit veroorzaakte een lichte paniek en zij raakten hierdoor wat gedemoraliseerd. Ze trokken zich terug in de huizen die het meest strategisch lagen om de toegangswegen naar het dorp te controleren. Hierdoor konden we diezelfde avond al het dorp vrij dicht naderen. Iemand van de republikeinen stelde voor om de regeringstroepen ter versterking te gaan halen, maar dat wilden we niet omdat we daarin geen vertrouwen hadden. De volgende morgen kregen we versterking van de guardias uit de omliggende dorpen die de regering waren trouw gebleven. Ze ontwapenden de guardias in Albalate. Uit enige huizen werd verzet geboden.

Na de oorlog hebben ze deze republikeinse guardias jarenlang gevangengehouden.

De klokketoren was veel moeilijker te nemen. Uiteindelijk is ook die heroverd (HOE?) De fascistten die daar zaten zijn naar barbastro vervoerd, naar de gevangenis en zijn daat ter dood veroordeeld.

Misschien is het niet juist, maar zij hebben er veel meer vermoord. Dat was al na de opstand van 1933, waaraan door veel inwoners is deelgenomen. Ze hebben toen op beestachtige wijze huisgehouden.

Tussen 8 en 9 uur klonken de laatste schoten en om 1 uur 's

middags was het weer rustig in het dorp. Dit verhaal is vooral belangrijk omdat het 't verraad van rechts aantoonst. De eerste keer het verraad van de militaire opstand van 18 juli tegen de legeale regering, de tweede keer toen ze, ondanks een gesloten overeenkomst toch in opstand kwamen.

In Albalate hadden we geen echte grootgrondbezitters. Wel waren er een vijftal landeigenaars die arbeiders huurden vor de oogst en zo. Met muilezels bewerkten zij de grond van de heren. Wij vonden dat het nu maar eens afgelopen moest zijn met de uitbuiting van velen door enkelen.

Hoe brachten jullie dat in praktijk?

In het begin vormden we groepen die de verschillende gronden na elkaar, opeenvolgend, bewerkten. Maar toen de graan- en fruitoogst binnengehaald was, vonden we dat het tijd werd om de produktie te gaan organiseren, en met name die van de gronden van de eigenaars die in opstand waren gekomen en gevlucht of gefusilleerd waren. Hiertoe riepen we een dorpsvergadering bijeen. Er werden verschillende voorstellen gedaan en uiteindelijk besloten we tot de oprichting, vorming, van een kollektief en van affiniteitsgroepen. Mensen konden per affiniteitsgroep, waarin vaak families verenigd waren, of individueel voor het kollektief werken. ook benoemden we een kommissie die de te bewerken gronden verdeelde. Je ging dan naar de kommissie en vertelde hoeveel ha. land je wilde bewerken en dat noteerden zij dan. Mijn compa era zat bijvoorbeeld in een affiniteitsgroep, en samen met nog vijf andere families vormden zij kollektief nr. 2. In totaal waren er vijf of zes kollektieven. Bijna het hele dorp deed mee. Niet iedereen voegde zijn grond bij de kollektieven, maar velen gaven wel hun arbeid. Wij waren bijvoorbeeld met vijf mannen thuis. Twee van hen zijn naar het front vertrokken, en ik bleef bij m'n vader achter om hem op het land te helpen. Hij kon het in z'n eentje niet af. Toen in de zaaitijd het kollektief werd opgericht, wilde m'n vader z'n grond daar nog niet bijvoegen. Maar ik ging, als ik klaar was met het werk op ons land, naar het kollektief om daar te werken.

In het begin waren mensen een beetje huiverig om hun grond door het kollektief te laten bewerken. Mensen wisten nog niet welke voordelen dat zou opleveren. Bovendien moet je niet vergeten dat een boer zich verbonden gaat voelen met de grond die hij jarenlang bewerkt heeft.

In elk geval was deelname aan het kollektief niet verplicht. In november stonden de fascisten voor Madrid. Durruti werd weggeroepen van het Aragonfront om de verdediging van Madrid te versterken. Het Aragonfront bleef daardoor verzwakt achter en zo'n dertig jongeren uit ons dorp besloten naar dit front te gaan. Degenen die niet gingen, belegden een vergadering en we besloten toen om allemaal in het kollektief te gaan werken, want dat was de enige manier om die draaiende te houden.

Hoe funktioneerde het kollektief?

Het werk werd verdeeld en de mannen vormden groepen. Voor het bewerken van een groter stuk land werd een grotere groep gevormd. we hadden toen nog geen machines, geen tractoren en zo. Alles ging met muilezels en koeien. Iedere groep kreeg een aantal muilezels toegewezen en dan kon het werk beginnen.

Iedere groep koos een afgevaardigde, die net zo hard moest werken als de anderen. Deze gedelegeerden vergaderden iedere dag na het eten met de Junta Administrativa. Dan werd de voortgang van het werk besproken en de gedelegeerden konden zeggen wat ze voor de volgende dag nodig dachten te hebben. Als er in een groep bijvoorbeeld meer mannen of meer muilezels nodig waren om een karwei te klaren gingen de andere groepen na of ze krachten voor deze groep konden vrijmaken. Ook bepaalde men hier welke gronden de volgende dag bevroed moesten worden en zo.

Behalve over het werk, werd er ook gesproken over welk gewas gezaaid moest worden, aan welke produkten behoefte was, waar die vandaan gehaald moesten worden en voor welke goederen die omgeruild konden worden. We hadden geen vaste werktijden, maar we werkten zeker niet minder dan vroeger, omdat we nu met veel minder mannen waren.

Misschien is het kollektief van Albalate niet het beste voorbeeld. Er hadden zaken beter geregeld kunnen worden en mettertijd hadden we misschien ook wel van onze fouten geleerd en zouden we ze verbeterd hebben. We hebben te weinig tijd gehad om het kollektief te laten functioneren zoals we wilden.

Wat kun je je herinneren van de komst van de kommunisten?

Begin augustus 1937 kwamen er groepen republikeinse militairen van het front naar het achterland. Ik was met een compaño die ze later gefusillerd hebben, naar het land gegaan om te hooien. We waren een kar met hooi aan het opladen toen een militair op ons afkwam. Hij kende mijn compaño nog uit de beweging van '33 waaraan ze samen hadden meegewerkt. Nu zat hij bij de kommunistische divisie die op weg was naar Albaklate. Hij vertelde ons dat we veel te hard werkten. Wat zouden we dan moeten doen? Hij waarschuwde ons: wij zijn hier niet naartoe gekomen om uit te rusten, maar om de kollektieven te vernietigen. We wisten niet wat we moesten doen en besloten om maar door te werken,; het zou zo'n vaart wel niet lopen en bovendien moesten we zo veel mogelijk produceren.

Toen we in het dorp terugkwamen bevonden zich patrouilles op straat. Er werden huiszoekingen gedaan en de deelnemers aan de kollektieven werden gearresteerd. alle jongeren van het kollektief zijn er vandoor gegaan. Ze hebben in Albalate niemand gefusilleerd, in andere dorpen wel, maar er zijn er wel een paar in de gevangenis terecht gekomen.

Drie maanden hebben we in een ander kollektief gewerkt in een dorp dicht bij het front. De kommunisten hadden ongeveer de helft van het kollektief vernield, de gemeenteraad was weer geïnstalleerd met partijleden of sympatisanten. Zij hielden er toezich op dat de revolutie tegengehouden werd.

Ondanks de aanwezigheid van de kommunisten zijn mensen die vroeger geen kollektivist waren maar wel sympathiek tegenover de beweging stonden, opnieuw begonnen met een kollektief. Dit waren voornamelijk vrouwen, kinderen en bejaarden.

Ze mochten niet op het land van het kollektief komen, maar wel in hun groentetuinen werken. De opbrengsten werden samengevoegd en verdeeld onder de leden van het kollektief, muilezels werden uitgeleend en het werk gelijkelijk verdeeld.

Toen we terugkwamen zagen we hoeveel de kommunisten hadden vernietigd.

We moesten bijna helemaal opnieuw beginnen. De voorraden die we opgebouwd hadden, die we nodig hadden om te verruilen met andere dorpen waren geplunderd of vernield. Het vee was vrijgelaten of

opgegeten. Maar het moreel was hoog. Met meer mensen dan voorheen werkten we mee aan de kollektivisering en in grotere harmonie dan tevoren.

In maart 1938 kwamen de fascistten al ons dorp binnen maar in die korte tijd wisten we veel suiker en mais te produceren. Suiker was voor ons dorp een belangrijk produkt: we verbouwden bieten in overvloed en brachten ze naar de suikerfabriek in Monzón. Het was een goed ruilmiddel omdat bijna overal een tekort aan suiker was. Ook graan hadden we in overvloed, maar olie was er te weinig. Door middel van ruil kregen we die van andere dorpen.

Met 16 dorpen, van Fraga tot vlakbij Monzón vormden we een comarcal. We hadden een Comité Comarcal opgericht dat in de gaten hield welke dorpen aan welke produkten behoeften hadden en waar welke produkten in overvloed aanwezig waren. Zo werd de ruil gecoördineerd. Twee jaar hebben de kollektieven geduurd en daartussendoor had de aanval van de kommunisten plaatsgevonden, die alles vernietigd had.

Ook de consumptie was kollektief geregeld in de Cooperativa Unica, niet binnen het kollektief, maar daar buiten om.

Dat was om geen onderscheid te maken tussen de wel- en niet-kollektivisten. Zowel door individuen als door de kollektieven werd alles wat teveel was voor eigen consumptie naar de kooperatie gebracht. Als we bijvoorbeeld voor het kollektief zoveel liter olie nodig hadden, gingen we naar de kooperatie. Als die niet genoeg in voorraad had werd de olie verkregen door ruil met andere dorpen. Textiel kwam bijvoorbeeld uit Cataluña, waar wij suiker voor in de plaats leverden.

Van handelaars was geen spreke meer, de kooperatie regelde alles. De waterdistributie is een ander voorbeeld. Zoals je weet hebben we hier water nodig voor irrigatie. Het meeste water komt uit het kanaal van Aragón y Cataluña. Voor dit water moet betaald worden aan het watersyndikaat. Vroeger zaten daar de hoge heren in. We betaalden toen met geld 50% van hetgeen het land op had gebracht. Nu betaalde het kollektief 1,5% van de opbrengst en in goederen, met produkten. Deze goederen, of goederen die eenzelfde waarde vertegenwoordigden, werden naar het front gestuurd. Dit besluit was door de comités van de hele comarca zo genomen.

Al het geld dat vroeger door de handelaars werd verdiend, was rijkdom die nu in handen van het dorp bleef.

Toen de kooperatie begon kreeg iedere familie een boekje. Wanneer een gezin iets wilde hebben, werd dat in het boekje opgetekend, zodat men kon zien hoeveel geconsumeerd werd. Ook het kollektief werd door middel van zulke boekjes gecontroleerd. Meestal had iedere affiniteitsgroep een eigen boekje. Aan de kooperatie deden veel meer mensen mee dan aan de kollektieven, waar vooral de linksen in zaten.

Hoe ging de kollektivisering van start?

Eerst voegden de kollektivisten alle gronden samen en dan vond er een herverdeling plaats, waardoor de gronden die door een affiniteitsgroep bewerkt werden dicht bij elkaar lagen. Dit was ondermeer een van de taken die de Junta Directiva op verzoek van het Comité moest uitvoeren. De unta bestond uit een president en een sekretaris en een aantal vocales. Ik was bijvoorbeeld belast met het verdelen van werk en goederen. Het was niet meer dan het uitvoeren van het besluit dat op een vergadering van gedelegeerden genomen was. Dan bracht ik met een kar mensen naar verder gelegen terreinen, of ging ik hooi halen om aan de mensen te brengen die het nodig hadden.

Het Geld?

Dat hadden we afgeschaft. Als je van buiten de comarca iets nodig had, dan was er wel geld bij het comité. Je moest dan uitleggen waarvoor je het nodig had en dan kreeg je het.

Binnen een jaar hadden we lokaal geld. Tot aan het eind van de oorlog circuleerde er in het dorp geen enkele peseta, noch bij de kollektivisten, noch bij de mensen buiten de kollektieven. Rijken en armen bestonden niet meer. Mensen die de opbrengst van een hele oogst wilden houden om dingen aan te schaffen en rijk te zijn, kregen daartoe de kans niet meer. Alles wat boven de benodigdheden voor eigen consumptie geproduceerd werd, moest naar de kooperatie worden gebracht, net zoals de kollektieven dat deden. Behalve enige rijken, zijn mensen daar over het algemeen beter van geworden; schaarste of honger zoals vroeger bestond nu niet meer.

Hoe wisten mensen op het revolutionaire moment van de 19e juli hoe ze met de kollektivisering moesten beginnen?

Ten eerste werden de kollektieven niet op de eerste dag gevormd. In de eerste instantie werden de landen om de beurt geoogst. Er werden 5 of 6 mensen bij elkaar geroepen om dat te doen. De volgende dag weer andere mensen voor een ander stuk land. Het was werk dat zij naast het werk op eigen land verrichtten. Pas na een maand of twee werden de kollektieven en de groepen gevormd. Maar dat er kollektieven gevormd werden is niet vreemd. We hadden allemaal wel wat praktische ervaring: sommigen hadden meegedaan aan de revolutiepoging van 1933. Toen hebben we het comunismo libertario in praktijk gebracht. De deelnemers aan het kollektief van de Juventudes Libertarias hadden ook hun ervaringen. Bovendien hadden we er veel over gelezen. Vooral 'El comunismo libertario' van Isaac Puente kenden we goed. Het werd in kleine blaadjes uitgegeven en we hadden er vaak over gediskussieerd. Daarom wisten we wat de revolutie betekende en hoe we de produktie konden overnemen. Maar, heel belangrijk is, dat niemand ons stuurde, niemand ons vertelde wat we moesten doen. We deden het zelf, het was onze eigen verantwoordelijkheid en niet die van een regering in Barcelona of in Madrid. Voor de oorlog hadden we libertaire avondscholen, maar tijdens de oorlog was daar geen tijd meer voor. Het gewone onderwijs was wel uit handen van de kerk genomen. De meesters en juffrouwen waren dezelfde als voor de oorlog, maar het onderwijssysteem was veranderd; het waren nu vrije scholen waar de rationalistische onderwijsmethode van Francisco Ferrer werd toegepast. De onderwijzers waren wel links, niet allemaal CNTistas, en van hen waren, net als van de andere beroepsgroepen afgevaardigden gekozen die in de raad van de kollektieven zaten.

Vrijdag 5 oktober, Toulouse lokaal CNT.
Gesprek met Ariso uit Albalate.

A: ... del movimiento, pero ya supiese por ya se lo ha dicho, si...

H: Si, un poco, pero es mejor cuando tu eh...

A: Si... En el pueblo de Albalate, yo fui de Albalate, no les hablaré, aunque corré un poco por allí, los pueblos de.. como donde el pueblo es de mas rui (?), y que se llama Gran ruiz (?) que es a quinze kilometros de Albalate, allí nos.. nos estuvieron (Interr. ¿én Esplus no?) No hombre, no.

Pues que, que fui que... empezaremos por principio.

H: ¿En Esplus?

A: No, no, en Albalate. En Albalate cuando vino el movimiento (H:si) nosotros estábamos alerta. Porque habia alguien... que vivia en Barcelono, y ha venida, habia venido al pueblo, al menos ocho diez días antes el movimiento, y nos digo: esta alerta que el fascismo se va a lanzar de un momento al otro. (si) Y entonces nos digo: "nosotros en Barcelona, los grupos ...de afinidad no vamos a trabajar. Estamos con el am.. con el arma al brazo. Y esta albestencia nos hizo, y nosotros, pues, estamos alerta. Bueno... pero seguimos trabajando normalmente, y todod seguia normal. Cuando ya viene el día... diezyocho.. y yo estaba trillando, como teníamos un poco de tierras, con mi padre.. y ha subido mi madre y dice que..oei.. sé no, si que han dicho de Africa.. Allí pasa algo en Africa, porque ande que empezó fué en Africa (si,si). y yo dejé a la familia allí y yo me marché en seguida. Y es al bien en seguida todos por allí, al más por se formo al mas por los grupos, las guardias a las afueras, la carretera que entraron que viene de Fraga por Albalate, pues por allí, otros por que va a Monzon, otro puesto, otro que va por Alcolea, y pues formamos las guardias. Pero.. allí el momento que teníamos otras algunas copetas de armas de caza pero de aquel momento ellos tenían muchísimos mas.... Bueno.. cuando los fascistas vieron eso... mandan... en el pueblo habían siete guardis civiles, habia un cabo y seis números, y vienen al... centro obrero, que era republicano, el centro no eramos nosotros, era el centro republicano, pero, ande vamos de muy buena amistad con ellos, porque la mayoría eran hijos de los socios.. de los republicanos y como en otros sitios, como pasó en el gobierno.. que el... el jefe del gobierno cuando le digieron el fascisme se.. se levante que.. y el nos viene a costar. Es lo que hizo el jefe del gobierno republicano de España. Porque la CNT como lo hacía dicho hace diez días.. que decía, el fascismo se va lanzar...boua... Tenían confianza de ellos que.. que con sus fuerzas... cambiaran al fascismo. No creían ellos que tenía la verdadura de temía. Pero... ya vemos lo que paso. Pero, pues.. entonces como lo he digo, mandan al.. al cabo de la guardia civil al centro obrero.. al decir a el de tener una reunion entre todos del pueblo. Bueno entonces.. lo aceptaron, no , la CNT no, la CNT no. Los republicanos aceptan de tener una reunion, presidida por la... guardia civil, los.. del fascismo que el..de sali la fuerza, y donde salio la fuerza del fascismo es en en el.. en el restaurant aquel que dicen ustedes que esta en la plaza (si si si, ha ha.)Y ya no sé, no sé, si veían al viejo (si, si si)) muy alto, he, es eso, es diábolo(?) diágo (lo (?) he. El dia que me, porque yo estuve preso.. estuve diez años.. diez anos y tres meses preso yo, despues de terminal de

la guerra.. y..y.. (en Espana?) en espana si, y... y.. yo estuve en Madrid cuando termino la guerra.... Y al dia que me juzgaban a mi (NR 46) y al otro compañero que esta en Binefar, pues vino el como testigo de cargo y, ojo, eh.. ojo.. alli... por eso digo que el teoramo. (?)

Bueno, como dijo vienen, hacen la reunion, y..y.. vienen, los llamaron a nosotros los del centro obrero como te digo, ante habiamos en muy buenas amistades, diferente ideologia, pero.. estabamos en muy buenas amistades..y ellos dicen, eh.. se ha firmado un pacto.... que aqui no lo pasa nada... qu todos lo aceptaremos lo que.. lo que el gobierno... suellos (?).. los fascistas, la..la falange.. y la guardia civil y los del centro.. y el ayuntamiento. El ayuntamiento era todos de izquierdas, todos..

H: Si, si si... pero ?han aceptado el pacto.. el ayuntamiento?

A: Aceptaron el pacto. Bueno, cuando.. cuando ellos comunican a nosotros.. le decimos.. ts..ts.. nai, nai. Con esa gente no ha.. no se puede hacer pactos. Coño.. te.. nos han dado el palabra de honor. Esa gente no tienen honor decimos nosotros.. pues bueno.. Y nosotros, pues nos dejemos llevar un poco... porque.. si volvemos mas atras.. En el ano treinta y tres.. en la noche de.. la ocho al nueve de dieciembre, hicimos un movimiento en Aragon, y nosotros nos apodemos del pueblo.... y ellos decian siempre que... que aquel dia que nos habian inspirados por ellos(?????)ellosde espiellamos a de ellosbellnos pero que nunca mas nos espsillebamos.. (?) (NR63)

Y por eso sabes lanzaron antes de este movimiento. Como digo que despues de formar de ese pacto, al dia siguiente, viene un camion de Monzon... Eh.. de que alli se ha presentado mucha guardia civil y no sabian que... que intenciones tenian.. pero..no hubiera buen intencion. En tonces en el pieblo nuestro, que es pequeño, pero haba.. habia un movimiento...mm.. muy potente.. y la juventud estaba muy movida.. con todas que.. con todas las pocas armas que habian en el pueblo montan en el camion y se van a Monzon para defender Monzon. Cuando los fascistas se enetaron, eso seria a las diez de la manana, cuando se enteraron los fascistas que la juventud del pueblo habia marchado, que habiamos quedados, yo me quede, yo estaba de guardia arriba.. onde decimos.. cuando se sale para.. para Binefar y Monzon.. y estba alli de guardia.. yo quede en el pueblo.. como quedemos alli estabamos dos.. y las otras.. otras dos guardias.. pues estaban otras dos o tres en cada parte.. (si, si, si) Y lo demas se marcharon todos para Monzon. Pues bueno, como digo.. al enterarse de que... que la juventud ya habia marchado.. la guardia civil...encabezando el movimiento.... con la falange y todos los fascistas en el pueblo, se lanzan en la calle, van al.. alcalde y haven entregar en el ayuntamiento... Entonces se hacen cargo ellos del ayuntamiento. Eso fue a la una.. mas o menos.. de la tarde....(si, si) Bueno.... mm.. como ya lleva... ya llevabamos dos noches sin dormir nosotros por estando alli de guardia, yo me fui a comer a casa, que era casi un kilometro.. y despues ..boua.. me acostare un poco.. que habia quedado otro companero de guardia.. Pero antes de acostarme.. mm.. como no son.. no eran momentos de dormir mucho (no).. bueno.. voy adigar al centro..nosotros ya habiamos formado el.. el comite revolucionario (ah, si).. estaban hundado ya.. y yo voy a ver que noticias que hay.. y no mas hago de salir de la puerta de la casa.. y ya habio pasar a dos.. de los .. de falange.. los

fascistas... con se salgo de las costillas (?) saco en las costillas (NR 87)... que mm... esto va mal. Y salgo aqui a una mujer de un companero... y dice ..Bueno que los fascistas estaon por part.. por todo el pueblo.. Conque yo.. hecha a correr... nadie me dijo nada... para parar a donde estaba el otro onde le dejaba de guardia.. (si) y esta justo alli.. Asi que nosotros no podemos hacer frente.. estamos seis o ocho.. y ellos son doscientos alli, y bien armados, porque...

H: ?Doscientos? ?Tantos?

A: Hombre...es .. no sé si serian tantos, pero si se podian todos casi, casi.. Porque era casi medio el pueblo. No era completamente el..... la parte de izquierda era po.. eramos un poco mas de la mitad del pueblo. (Si, si, si.) Pero.. porque en aquel pueblo no habia ... termino medio.. es.. se estaba muy bien... divididos.. Sean de derechas o sean de izquierdas. (si, si) Y asi se estaba el pueblo. Si.. conque.. entonces nosotros cojemos con unas simpeles copetas que teniamos y nos fuimos al monte.. y andemos cuatro o cinco kilometros.. u despues bajamos a una carretera que viene de Monzon.. Con la intencion de ibamos a Monzon para incorporarnos a onde habian marchado nuestra junventud y a lo poco que bajamos a la carretera, a las unos siete kilometros del pueblo, nos hemos de venir un camion... Eh.. nosotros al ver el camion.. nos marchamos de la carretera. Ellos que nos ven y para el camion y hacen lo mismo, frente a nosotros. (si). Pero a uno companero de que viniera con nosotros, diero sonsignas de disparo un tiro, y entonces nos entendimos y nos juntamos y aa.. montemos en las camiones y entonces eh... cogimos los.. las tres o cuatro entradas del que hay alli en el pueblo. Hicimos acercar del pueblo.. el pueblo lo tenian ellos.. y.. el pueblo.. ya lo habeis visto, es un pueblo pequeno.. y de la torre de la campanal de la iglesia, pues se dominan muy bien y ellos estaban alli. To.. Casi todos los guardias civiles y muchos falangistas que estabe.. que estaban vestidos de guardias civiles. (Si, si) Y asi, que la guardia civil bien armada, y luego... las armas que tenian en reserva se las repartieron para los falangistas (si.) Pero.. nosotros tuvimos suerte.. que de la.. que de los que se entraban de parte de Monzon, el primer tiro que .. que produc... los companeros que habian en Monzon.. ya habian.. ya traian alguna arma.... de.. algo de fusil.. no muchos, pero traian algunos ya (si, si). Habian corrido por alli.. las.. los campos.. por alli que habia guarda ... y a ellos se los han quitados.. particularmente, unos que los decimos nosotros.. rifles cazarolas.. (si, si, si), armas que no son como los fusiles, pero de ellos no habian tampoco muchos.. Como digo, el primer tiro... con tan buena suerte.. que le .. le pego al cabo de la guardia civil, que se quemaba tal fuerzas.. y ya lo ha retirado algun herido... y se desmoralizaron unos pocos y fueron retirando... a las casas mas esstrategicas del pueblo para defender la entrada del pueblo. (Si)

Pero nosotros, pues, entrabamos por todas las partes. Y al hacerse ya de noche, eso es el primer dia ya, eh, (si), al hacerse de noche, pues, teniamos a todos pues bien cercados (si, si), pero, estabamos ya por el pueblo... pero.. hubo alguien que dijo.... porque.. hablando con los politicos... los republicanos.. ellos decian de mandar... a buscar fuerzas de gobierno... pero nosotros no querriamos las fuerzas del gobierno, no teniamos confianza (no,no). Peron en fin, digeron bueno, eh, la poca practica que tenemos.. el mejor entre nosotros aqui, de

noche... nos atropellamos entre nosotros en el pueblo.. vamos a guardar.. a que se le didia.. Y entre tanto.. lo.. con los politicos... se corremos nuestros tranmites.. se fue a Monzon.. y Barbastro.. y al dia siguiente, al hacerse de dia vinieron fuerzas de la guardia civil.... Y la guardia civil en Espana.. la mayoria.. se lenfalla alli con el fascismo (si), pero quedaron algunos, como se os creio yo, de Barbastro, Monzon, y Selgua (?), y esos vinieron en favor nuestro. Nosotros no nos fiabamos de ellos, la verdad es eso. Y no dejabamos a ir a dos guardias civiles juntos. Para cada guardia civil ibamos tres nosotros. Y ellos como se las veia la.. la minima, uno detras la braza y el otro se desarma. (si, si) Pero se portaron bien. Despues estaban presos conmigo en la carcel esos guardias civiles. (lacht) Despues de terminar de guerra, eran presos, si. (si) Pero esos quedaron a las uvias (?) de la lluvias, no. (si, si) Bueno.. Pues, como te digo, al hacerse de dia y entraron juego... pues.. hubo resistencia de tres o cuatro casas.. estrategicas pero se fueron venciendo. Pero el campanal... costo mucho. Y estaban alli en alto y dominaba todo... todo el circo del pueblo (si, si), pero en fin, ultimamente, pues se rundieron tambien, y a todos se cargaron y se llevaron a Barbastro. A al cabo de un equis tiempo, pues, se liquidaron a todos aquellos. (si) Quizas no ha sido bien, pero, ... ha sido asi. (Si, si) Y ellos habian liquidados a muchos mas, he.... Porque cuando se cogio el cuartel de la guardia civil, el cuartel de la guardia civil estaba junto a la iglesia.. pues han encontrado una lista que alli se estaban apuntados .. varios cientos.. para los primeros momentos, que es decir que ellos habian hecho mucho.... Mas que (tot nr. 154)

Vrijdag 5 oktober, Toulouse lokaal CNT.
Gesprek met Ariso uit Albalate.

A: ... del movimiento, pero ya supiese por ya se lo ha dicho, si..

H: Si, un poco, pero es mejor cuando tu eh...

A: Si.. En el pueblo de Albalate, yo fui de Albalate, no les hablaré, aunque corré un poco por allí, los pueblos de.. como donde el pueblo es de mas rui (?), y que se llama Gran ruiz (?) que es a quinze kilometros de Albalate, allí nos.. nos estuvieron (Interr. ¿én Esplus no?) No hombre, no.

Pues que, que fui que... empezaremos por principio.

H: ¿En Esplus?

A: No, no, en Albalate. En Albalate cuando vino el movimiento (H:si) nosotros estábamos alerta. Porque había alguien... que vivía en Barcelono, y ha venida, había venido al pueblo, al menos ocho diez días antes el movimiento, y nos digo: esta alerta que el fascismo se va a lanzar de un momento al otro. (si) Y entonces nos digo: "nosotros en Barcelona, los grupos ...de afinidad no vamos a trabajar. Estamos con el am.. con el arma al brazo. Y esta albestencia nos hizo, y nosotros, pues, estamos alerta. Bueno... pero seguimos trabajando normalmente, y todod seguia normal. Cuando ya viene el día... diezyocho.. y yo estaba trillando, como teníamos un poco de tierras, con mi padre.. y ha subido mi madre y dice que..oei.. sé no, si que han dicho de Africa.. Allí pasa algo en Africa, porque ande que empezó fué en Africa (si,si). y yo dejé a la familia allí y yo me marché en seguida. Y es al bien en seguida todos por allí, al más por se formo al mas por los grupos, las guardias a las afueras, la carretera que entraron que viene de Fraga por Albalate, pues por allí, otros por que va a Monzon, otro puesto, otro que va por Alcolea, y pues formamos las guardias. Pero.. allí el momento que teníamos otras algunas copetas de armas de caza pero de aquel momento ellos tenían muchísimos mas.... Bueno.. cuando los fascistas vieron eso... mandan... en el pueblo habían siete guardis civiles, había un cabo y seis números, y vienen al... centro obrero, que era republicano, el centro no eramos nosotros, era el centro republicano, pero, ande vamos de muy buena amistad con ellos, porque la mayoría eran hijos de los socios.. de los republicanos y como en otros sitios, como pasó en el gobierno.. que el... el jefe del gobierno cuando le digieron el fascisme se.. se levante que.. y el nos viene a costar. Es lo que hizo el jefe del gobierno republicano de España. Porque la CNT como lo hacía dicho hace diez días.. que decía, el fascismo se va lanzar...boua... Tenían confianza de ellos que.. que con sus fuerzas... cambiaran al fascismo. No creían ellos que tenía la verdardura de temía. Pero... ya vemos lo que paso.

Pero, pues.. entonces como lo he digo, mandan al.. al cabo de la guardia civil al centro obrero.. al decir a el de tener una reunion entre todos del pueblo. Bueno entonces.. lo aceptaron, no , la CNT no, la CNT no. Los republicanos aceptan de tener una reunion, presidida por la... guardia civil, los.. del fascismo que el..de sali la fuerza, y donde salio la fuerza del fascismo es en en el.. en el restaurant aquel que dicen ustedes que esta en la plaza (si si si, ha ha.)Y ya no sé, no sé, si veían al viejo (si, si si)) muy alto, he, es eso, es diábolo(?) diágolo (?) he. El dia que me, porque yo estuve preso.. estuve diez años.. diez años y tres meses preso yo, despues de terminal de la guerra.. y..y.. (en Espana?) en espana si, y... y.. yo estuve en Madrid cuando termino la guerra.... Y al dia que me juzgaban a

mi (NR 46) y al otro compañero que esta en Binefar, pues vino el como testigo de cargo y, ojo, eh... ojo... alli... por eso digo que el teoramo. (?)

Bueno, como dijo vienen, hacen la reunion, y..y.. vienen, los llamaron a nosotros los del centro obrero como te digo, ante habiamos en muy buenas amistades, diferente ideologia, pero.. estabamos en muy buenas amistades..y ellos dicen, eh.. se ha firmado un pacto.... que aqui no lo pasa nada... qu todos lo aceptaremos lo que.. lo que el gobierno... suellos (?).. los fascistas, la..la falange.. y la guardia civil y los del centro.. y el ayuntamiento. El ayuntamiento era todos de izquierdas, todos..

H: Si, si si... pero ?han aceptado el pacto.. el ayuntamiento?

A: Aceptaron el pacto. Bueno, cuando.. cuando ellos comunican a nosotros.. le decimos.. ts..ts.. nai, nai. Con esa gente no ha.. no se puede hacer pactos. Coño.. te.. nos han dado el palabra de honor. Esa gente no tienen honor decimos nosotros.. pues bueno.. Y nosotros, pues nos dejemos llevar un poco... porque.. si volvemos mas atras.. En el ano treinta y tres.. en la noche de.. la ocho al nueve de dieciembre, hicimos un movimiento en Aragon, y nosotros nos apodemos del pueblo.... y ellos decian siempre que... que aquel dia que nos habian inspirados por ellos(?????)ellosde espiellamos a de ellosbellnos pero que nunca mas nos espsillebamos.. (?) (NR63)

Y por eso sabes lanzaron antes de este movimiento. Como digo que despues de formar de ese pacto, al dia siguiente, viene un camion de Monzon... Eh.. de que alli se ha presentado mucha guardia civil y no sabian que... que intenciones tenian.. pero..no hubiera buen intencion. En tonces en el pieblo nuestro, que es pequeño, pero haba.. habia un movimiento...mm.. muy potente.. y la juventud estaba muy movida.. con todas que.. con todas las pocas armas que habian en el pueblo montan en el camion y se van a Monzon para defender Monzon. Cuando los fascistas se enetaron, eso seria a las diez de la manana, cuando se enteraron los fascistas que la juventud del pueblo habia marchado, que habiamos quedados, yo me quede, yo estaba de guardia arriba.. onde decimos.. cuando se sale para.. para Binefar y Monzon.. y estba alli de guardia.. yo quede en el pueblo.. como quedemos alli estabamos dos.. y las otras.. otras dos guardias.. pues estaban otras dos o tres en cada parte.. (si, si, si) Y lo demas se marcharon todos para Monzon. Pues bueno, como digo.. al enterarse de que... que la juventud ya habia marchado.. la guardia civil...encabezando el movimiento.... con la falange y todos los fascistas en el pueblo, se lanzan en la calle, van al.. alcalde y haven entregar en el ayuntamiento... Entonces se hacen cargo ellos del ayuntamiento. Eso fue a la una.. mas o menos.. de la tarde....(si, si) Bueno.... mm.. como ya lleva... ya llevabamos dos noches sin dormir nosotros por estando alli de guardia, yo me fui a comer a casa, que era casi un kilometro.. y despues ..boua.. me acostare un poco.. que habia quedado otro companero de guardia.. Pero antes de acostarme.. mm.. como no son.. no eran momentos de dormir mucho (no).. bueno.. voy adigar al centro..nosotros ya habiamos formado el.. el comite revolucionario (ah, si).. estaban hundado ya.. y yo voy a ver que noticias que hay.. y no mas hago de salir de la puerta de la casa.. y ya habio pasar a dos.. de los .. de falange.. los fascistas.. con se salgo de las costillas (?) saco en las costillas (NR 87)... que mm... esto va mal. Y salgo aqui a una mujer de un companero... y dice ..Bueno que los fascistas estaon por part.. por todo el pueblo.. Conque yo.. hecha a correr...

nadie me dijo nada... para parar a donde estaba el otro onde le dejaba de guardia.. (si) y esta justo alli.. Asi que nosotros no podemos hacer frente.. estamos seis o ocho.. y ellos son doscientos alli, y bien armados, porque...

H: ¿Doscientos? ¿Tantos?

A: Hombre...es .. no sé si serian tantos, pero si se podian todos casi, casi.. Porque era casi medio el pueblo. No era completamente el..... la parte de izquierda era po.. eramos un poco mas de la mitad del pueblo. (Si, si, si.) Pero.. porque en aquel pueblo no habia ... termino medio.. es.. se estaba muy bien... dividos.. Sean de derechas o sean de izquierdas. (si, si) Y asi se estaba el pueblo. Si.. conque.. entonces nosotros cojemos con unas simpeles copetas que teniamos y nos fuimos al monte.. y andemos cuatro o cinco kilometros.. u despues bajamos a una carretera que viene de Monzon.. Con la intencion de ibamos a Monzon para incorporarnos a onde habian marchado nuestra juventud y a lo poco que bajamos a la carretera, a las unos siete kilometros del pueblo, nos hemos de venir un camion... Eh.. nosotros al ver el camion.. nos marchamos de la carretera. Ellos que nos ven y para el camion y hacen lo mismo, frente a nosotros. (si). Pero a uno companero de que viniera con nosotros, dieron sonsignas de disparo un tiro, y entonces nos entendimos y nos juntamos y aa.. montemos en las camiones y entonces eh... cogimos los.. las tres o cuatro entradas del que hay alli en el pueblo. Hicimos acercar del pueblo.. el pueblo lo tenian ellos.. y.. el pueblo.. ya lo habeis visto, es un pueblo pequeno.. y de la torre de la campanal de la iglesia, pues se dominan muy bien y ellos estaban alli. To.. Casi todos los guardias civiles y muchos falangistas que estabe.. que estaban vestidos de guardias civiles. (Si, si) Y asi, que la guardia civil bien armada, y luego... las armas que tenian en reserva se las repartieron para los falangistas (si.) Pero.. nosotros tuvimos suerte.. que de la.. que de los que se entraban de parte de Monzon, el primer tiro que .. que produc... los companeros que habian en Monzon.. ya habian.. ya traian alguna arma.... de.. algo de fusil.. no muchos, pero traian algunos ya (si, si). Habian corrido por alli.. las.. los campos.. por alli que habia guarda ... y a ellos se los han quitados.. particularmente, unos que los decimos nosotros.. rifles cazarolas.. (si, si, si), armas que no son como los fusiles, pero de ellos no habian tampoco muchos.. Como digo, el primer tiro... con tan buena suerte.. que le .. le pego al cabo de la guardia civil, que se quemaba tal fuerzas.. y ya lo ha retirado algun herido... y se desmoralizaron unos pocos y fueron retirando... a las casas mas esstrategicas del pueblo para defender la entrada del pueblo. (Si) Pero nosotros, pues, entrabamos por todas las partes. Y al hacerse ya de noche, eso es el primer dia ya, eh, (si), al hacerse de noche, pues, teniamos a todos pues bien cercados (si, si), pero, estabamos ya por el pueblo... pero.. hubo alguien que dijo.... porque.. hablando con los politicos... los republicanos.. ellos decian de mandar... a buscar fuerzas de gobierno... pero nosotros no querriamos las fuerzas del gobierno, no teniamos confianza (no,no). Peron en fin, digeron bueno, eh, la poca practica que tenemos.. el mejor entre nosotros aqui, de noche... nos atropellamos entre nosotros en el pueblo.. vamos a guardar.. a que se le didia.. Y entre tanto.. lo.. con los politicos... se corremos nuestros tranmites.. se fue a Monzon.. y Barbastro.. y al dia siguiente, al hacerse de dia vinieron fuerzas de la guardia civil.... Y la guardia civil en Espana.. la mayoria.. se lenfalla alli con el fascismo (si), pero quedaron

algunos, como se os creio yo, de Barbastro, Monzon, y Selgua (?), y esos vinieron en favor nuestro. Nosotros no nos fiabamos de ellos, la verdad es eso. Y no dejabamos a ir a dos guardias civiles juntos. Para cada guardia civil ibamos tres nosotros. Y ellos como se las veia la.. la minima, uno detras la braza y el otro se desarma. (si, si) Pero se portaron bien. Despues estaban presos conmigo en la carcel esos guardias civiles. (lacht) Despues de terminar de guerra, eran presos, si. (si) Pero esos quedaron a las uvas (?) de la lluvias, no. (si, si) Bueno.. Pues, como te digo, al hacerse de dia y entraron juego... pues.. hubo resistencia de tres o cuatro casas.. estrategicas pero se fueron venciendo. Pero el campanal... costo mucho. Y estaban alli en alto y dominaba todo... todo el circo del pueblo (si, si), pero en fin, ultimamente, pues se runderon tambien, y a todos se cargaron y se llevaron a Barbastro. A al cabo de un equis tiempo, pues, se liquidaron a todos aquellos. (si) Quizas no ha sido bien, pero, ... ha sido asi. (Si, si) Y ellos habian liquidados a muchos mas, he.... Porque cuando se cogio el cuartel de la guardia civil, el cuartel de la guardia civil estaba junto a la iglesia.. pues han encontrado una lista que alli se estaban apuntados .. varios cientos.. para los primeros momentos, que es decir que ellos habian hecho mucho.... Mas que (tot nr. 154)